HEMBYGDSFÖRENINGAR I UPPSALA LÄN

Numreringen hänvisar till kartan

1 Almunge hembygdsgille
2 Altuna hembygdsförening
3 Balingsta hembygdsförening
4 Björklinge hembygdsförening
5 Boglösa hembygdsförening
6 Bondkyrko hembygdsförening
7 Bälinge hembygdsförening
8 Börje-Åkerby hembygdsförening
9 Danmarks hembygdsförening
10 Dannemora hembygdsförening
11 Fjärdhundra kulturforum
12 Frösåkers hembygdsförening
13 Funbo, Sockenstugans vänner
14 Gamla Uppsala hembygdsförening
15 Gräsö hembygdsförening
16 Hagby hembygdsförening
17 Husby-Långhundra hembygdsförening
18 Håbo härads hembygdsförening
19 Hållnäs hembygdsförening
20 Härnevi hembygdsförening
21 Härkeberga gille
22 Järlåsa hembygdsförening
23 Knivsta hembygdsgille
24 Knutby-Faringe-Bladåkers hembygdsförening
25 Lagga hembygds- och fornminnesförening
26 Lagunda hembygdsförening
27 Läbyvads hembygdsförening
28 Lövsta bygderåd
29 Olands hembygdsgille
30 Raggarö hembygdsförening
31 Rasbo hembygdsgille
32 Rasbokils hembygds- och fornminnesförening
33 Skogstibble fornminnes- och hembygdsförening
34 Skoklosters gille
35 Skuttunge, Stiftelsen Skuttunge prästgård
36 Sparrsätra-Breds hembygdsförening
37 Strömsbergs bruksgille
38 Svinnegarn, Sankt Bartolomei gille
39 Sydvästra Upplands kulturhistoriska förening
40 Söderfors hembygdsförening
41 Tegelsmora hembygdsförening
42 Tensta hembygdsförening
43 Tierps hembygdsförening
44 Tierps sokens hembygdsförening
45 Torstuna hembygdsförening
46 Vaksala hembygdsförening
47 Valö-Forsmarks hembygdsförening
48 Veckholms pastorats hembygdsförening
49 Vendels hembygdsförening
50 Viksta hembygdsförening
51 Villberga hembygdsförening
52 Vänge hembygdsförening
53 Västlands hembygdsförening
54 Ålands hembygdsförening
55 Älvkarleby hembygdsförening
56 Öregrunds hembygdsförening
57 Österlövsta hembygdsförening
58 Östhammar, Godtemplarnas friluftsgård Gammelhus

Aktuella adresser till kontaktpersoner i hembygdsföreningarna i Uppsala län genom

Upplands Fornminnesförening och Hembygdsförbund
S:t Eriks gränd 6
752 20 UPPSALA
tel. 018-10 22 90

Almunge hembygdsgille

Uppsala kommun, Uppsala län

Almunge socken öster om Uppsala är en kuperad och småskalig odlingsbygd med en historia som går tillbaka till bronsåldern. Här finns också stora gravfält från järnåldern och en fornborg. Kyrkan är från 1400-talet och har kalkmålningar av Albertus Pictor. Klockstapeln är från 1791 och ritad av arkitekten Olof Tempelman. Bygden kring kyrkan består av ett större odlingslandskap med byar och flera smärre herrgårdar med välbevarad 1700-talsbebyggelse.

Almunge hembygdsgille bildades vid en hembygdsdag på Länna gård 1956. Länna gård kom sedan att fungera som gillets fasta punkt till 1962 då man fick disponera ett skogvaktarboställe vid Torslund.

Hembygdsgården Torslund ligger ca en km söder om kyrkan. 1966 förvärvade gillet den gård till vilken skogvaktarbostället hörde. Idag finns här nio byggnader. Gården uppfördes under 1860-talet som skogvaktarbostad och har senare varit bl a arbetar- och gratialbostad. I hembygdsgillets regi har skogvaktarbostället återställts i ursprungligt skick och möblerats i tidig 1900-talsstil. I gårdagens huvudbyggnad, det sk Slottet, har gillet iordningställt ett museum. Bland de utställda föremålen finns bl a en komplett skomakarverkstad. Byggnaden är en f d gratialbostad från Hagby gård där gamla trotjänare fick bo kvar på äldre dagar, s k gratial. I byggnaden finns nu även bostad för hembygdsgårdens vaktmästare.

På Torlund ordnar gillet Valborgsmässofirande, Torslundadagen — en hembygdsdag — samt Luciafirande.

Gillet anordnar årligen en sommarresa i Uppland, eller närliggande landskap. Sedan 1957 ger man också ut en årlig publikation, *Almunge Allehanda.* Gillet äger dessutom fotosamlingar och bandade intervjuer med äldre sockenbor.

Altuna hembygdsförening

Enköpings kommun, Uppsala län

Altuna sockens centrala delar utgörs av en öppen jordbruksbygd genomfluten av Örsundaån. Sockennamnet Altuna är känt från 1314. Vid sockens norra gräns mot Västerlövsta socken i Heby kommun ligger stenåldersboplatsen Nyskottet på ca 60 m ö h. Flera järnåldersgravfält finns inom Altuna. På Billerstena ägor finns en fornborg. Socknen har tre runstenar, varav en vid kyrkan framställer Tors fiskafånge, en andra vid Göksbo framställer en scen ur Sigurd Fafnesbanes saga. Stormannagården Revelsta är känd från 1346. Där finns unika källarvalv i tegel från 1400-talet.

Hembygdsföreningen bildades 1931 av hembygdsforskare K A Karlinder. Åtta år efter bildandet flyttades den s k Anders-Pehrsgården till en plats invid skolan i Fröslunda by för att bli hembygdsgård. Mangården som ursprunglingen stått på en annan plats i byn, uppfördes troligen vid sekelskiftet 1800 av föregångaren till bonden och kyrkvärden Anders Pehrsson.

Gården är inredd som ett burget bondehem från 1840-talet och alla rum har målade väggdekorationer från samma tid. I vindsvåningen är föremål från stenåldern och framåt utställda.

På gårdstunet finns en ålderdomlig stolpbod, som flyttats från Billerstena. Mitt över vägen ligger Fröslundas äldsta skolbyggnad, byggd 1847, som kom i föreningens ägo 1970. Vid hembygdsgården firas traditionella högtidsdagar främst Trefaldighetsafton, Midsommarafton, Nationaldagen samt sammankomster och föredrag i skilda ämnen.

Föreningen har under 1980-talet ägnat sig åt torpinventeringar som resultat i boken *Dina fäders bygd.* Boken innehåller beskrivningar av torpgrunder, kvarvarande trädgårdsväxtlighet samt äldre människors berättelser om torpen och dess invånare. Sammanlagt är 155 torp är dokumenterade på detta sätt.

Föreningens medlemmar har arbetat med en dokumentation och genomgång av fotografen John Alinders fotosamling. John Alinder, född 1878 i byn Sävasta i Altuna, efterlämnade en värdefull fotosamling av bygden och dess invånare. Han har skildrat människors liv i helg i söcken, arbete och fritid, på ett framsynt och för den tiden ovanligt sätt. Altuna hembygdsförening ordnar även utflykter och andra arrangemang för bygdens skolbarn för att fördjupa deras kunskap om hembygden.

Balingsta hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Balingstaby är en oskiftad by vars äldsta gård är från 1700-talet. Kyrkan, i romansk stil, uppfördes under den senare delen av 1100-talet, men har senare byggts till med bl a sakristia och vapenhus. Kyrkan övergavs 1850, men återställdes 1917 - 1919.

Balingsta hembygdsförening bildades 1976. Föreningen hade föregåtts av en studiecirkel om hembygden som startades redan 1973 och vars drivande kraft var den nye församlingsprästen, som ville lära känna sin hembygd.

Hembygdföreningen förvaltar ett mindre korsvirkeshus på ursprunglig plats, nära kyrkan. Det uppfördes på 1860-talet som bostad åt läraren vid kyrkskolan. I byggnaden har föreningen låtit inreda ett mindre skolmuseum. Förutom föremålen i skolmuseet äger föreningen bl a en skomakarverkstad, denna är dock i brist på lämplig utställningslokal tills vidare nedpackad.

Skolmästarens hus i Balingsta.

Någon egentlig samlingslokal har inte föreningen, men en del av verksamheten är förlagd till Wiks slott. Huvudbyggnaden uppfördes under 1400-talet är en av Sveriges bäst bevarade medeltida försvarsborgar. Idag är Uppsala läns landstings folkhögskola inrymd i slottet och i omkringliggande byggnader. Där ordnas tillsammans med andra ideella föreningar årliga kulturdagar med olika sammanhållande tema t ex Hantverk och redskap eller Film och fotografering. På Wik ordnas även Valborgsfirande. Hembygdsföreningen bedriver fortlöpande dokumentation av sin bygd. Förutom insamlande av fotografier har man byggt en modell av Balingstaby.

Vid Sävaån ligger en kvarn som tillhört Wiks slott. Där har hembygdsföreningen byggt nya dammluckor och röjt marken kring dammen, för att göra området tillgängligt.

Balingsta hembygdsförening ordnar också föreläsningar, resor och vissa årsbundna fester såsom Knutsfest samt sill och potatisfest.

Björklinge hembygdsförening
Uppsala kommun, Uppsala län

Museet i prästgårdsladugården

Björklinge hembygdsförening omfattar Björklinge socken som ligger i Norunda härad och sedan 1971 är inkorporerad med Uppsala kommun.

Björklinges yta upptas delvis av slättland, genomdraget av Uppsalaåsen, delvis av skog, varav större delen, ägs av Norunda häradsallmänning.

E-4 följer, liksom sin föregångare Norrstigen, åsen i nordsydlig riktning. Dess linjalraka avsnitt mellan Björklinge kyrka och Uppsala byggdes under drottning Kristinas regeringstid. Genomfartstrafiken mellan Norrland och Stockholm har i alla tider varit mycket stor.

Bygden har urgamla bebyggelsetraditioner och är rik på lämningar från forntiden. En obruten bebyggelse sedan 4500 år tillbaka har konstaterats. Särskilt är bygravfält från äldre och yngre järnålder rikt företrädda.

Björklinge äger tretton runstenar, sex på ursprunglig plats och övriga framflyttade till kyrkan. Björklinge är och har varit en jordbruksbygd. Redan tidigt, på 1300-talet, var större delen av dess centralt belägna jordbruk ägda av frälset, med gårdarna Sandbro och Sätuna som centrum. Kyrkan är byggd av gråsten i slutet av 1200-talet eller i början av 1300-talet. På 1600-talet lät grevinnan Agneta Horn på Sätuna bygga till ett kor i tegel samt fyra hörntorn och gav därmed kyrkan dess nuvarande utseende.

I dag står utanför kyrkan en staty i brons

av bygdens mest namnkunnige spelman, Anders Ljungkvist, kallad Gås-Anders. Statyn är utförd av konstnären Bror Hjorth, född och uppvuxen i bygden.

Björklinge hembygdsförening bildades 1970 sedan verksamheten i den tidigare existerande Björklingedagens hembygdsutskott hade upphört. Den nybildade föreningen övertog då föremålssamlingar och två timrade bodar nära Björklinge kyrkas klockstapel, vilka hembygdsutskottet haft ansvaret för. 1985 flyttades föremålen till det nya hembygdsmuseet.

Museet är inrymt i den gamla arrendeladugården som tillhört Björklinge prästgård. Ladugården var rivningshotad men föreningen erbjöds att arrendera den under 50 år och där inreda sitt museum. Stalldelen har inretts till studielokal och vävstuga. Där förvaras föreningens fotoarkiv, som omfattar över 900 äldre, reproducerade fotografier samt pressklipp om Björklinge fr o m 1958. Gamla handlingar förvarar föreningen i kyrkoarkivet. Själva museet har inrymts i fähusdelen. Man har behållit foderborden som utställningssocklar för de olika föremålen, och dessa är samlade kategorivis efter användningsområde. På den rymliga f d höskullen finns ett jordbruksmuseum samt en gammaldags skolsal. Salen används när bl a skolan i Björklinge håller gammaldags lektion med sina elever. En originell samling föremål utgör en fullständigt utrustad damfrisering. Denna skänktes av en damfrisörska från bygden som öppnade sin salong 1935. Även en smedja finns inrymd där.

Sedan 1977 utges årligen tidskriften *Björklinge förr och nu.* I övrigt arbetar föreningsmedlemmarna med föremålsvård, insamling, arkivering och visning av museet.

Boglösa hembygdsförening

Enköpings kommun, Uppsala län

Flertalet av Upplands 432 kända hällristningsytor ligger i Boglösa socken eller i grannsocknarna. Många av de ristade figurerna hör till sällsyntheterna i Europa. Nämnas kan exempelvis "Brandskogsskeppet" som är unikt inte bara genom sin storlek utan också för den detaljerade utformningen med paddlande besättningsmän, djurhuvuden på stävarna och en symbolisk bärare under aktern.

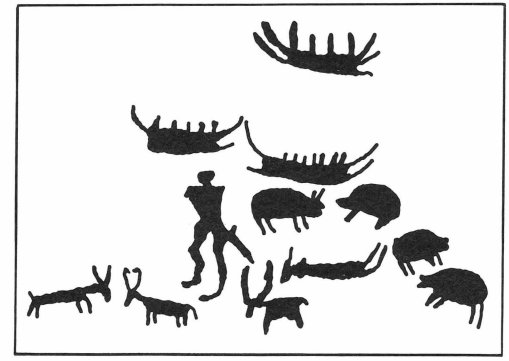

Boglösa hembygdsförening bildades 1976 i första hand för att ta hand om ett överblivet skolhus och där inrätta en informationslokal kring bygdens hällristningar. Efter en tid med vandringsutställningar, studiecirklar och föreläsningar kunde man flytta in i det restaurerade skolhuset 1981. Skolan uppfördes 1884 och ligger intill Boglösa kyrka. Byggnaden innehåller en informationssal med kartor, fotografier, modeller och rekonstruktioner kring ristningarna och det samhälle de uppkom i. Utställningen har föreningen utformat tillsammans med Riksutställningar. Föreningen handhar visningar och öppethållande. Förutom skolsalen med hällristningsinformationen finns ännu en sal i Hällristningsgården som upptas av Boglösa vävstuga. De båda bostadslägenheterna hyrs ut.

Ett av föreningens övriga åtagande blev att rusta upp en logbyggnad i den välbevarade gamla radbyn Utmyrby. Logen var rivningshotad, och hade rivningen kommit till stånd hade raden av sammanhängande hus utmed bygatan blivit bruten, och en karaktäristisk bygatsmiljö förstörd. Logen används nu till förvaring av äldre lantbruksmaskiner. Föreningen har vidare tagit till sin uppgift att ordna en minnesstuga kring författaren Jan Fridegård som tillbringade sina första levnadsår i Boglösa. Man vårdar nu markerna kring stugan och i denna har föreningen samlat text- och fotodokumentation samt enstaka föremål.

I studiecirkelsform har föreningsmedlemmarna upptecknat gamla lokala namn på vägar, backar och åkrar. By- och hällristningsvandringar hålls årligen för bygdens befolkning och andra intresserade.

Bondkyrko hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Under 1940- och 1950-talen växte antalet invånare i Uppsala vilket fick till följd att efterfrågan på moderna bostäder ökade. Den gamla stadskärnan kunde inte längre rymma all ny bebyggelse. Ett flertal intilliggande socknar inkorporerades för att ge Uppsala möjlighet att växa, däribland Bondkyrko socken.

Bondkyrko hembygdsförening bildades 1953, då man fick överta och rusta upp arrendebostaden vid Stabby gamla prästgård. Byggnaden är från 1869. Rummen är möblerade med både gamla och nyare möbler. I ett par av vindsrummen finns olika äldre föremål utställda.

Hembygdsföreningen äger också en timrad bod från Vårdsätra gård. Boden som skänktes av Universitetet och flyttades till Stabby 1956, är en f d rustbod från indelningsverkets tid.

Stabby prästgård

I hembygdsgården har föreningen sin verksamhet som främst består av regelbundna sammankomster och festarrangemang.

Bälinge hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Bälinge socken hör till landets fornminnesrikaste, med bl a 37 runstenar. Socknen sträcker sig från Fyrisån i sydost till sjön Tämnaren tre mil åt nordväst och utgöres i söder av en del av Uppsalaslätten. Den mellersta delen domineras av de s k Bälinge mossar, som vid senaste sekelskiftet utdikades och uppodlades. Den nordvästra delen består av vidsträckta skogsmarker. Vid Oxsätra by har nyligen avslutats utgrävningen av en av Upplands äldsta stenåldersboplatser. Den gamla Eriksgatan passerade socknens södra del. Socknens huvudnäring är liksom förr jord- och skogsbruk, men centralorten vid kyrkan, Bälingeby, liksom samhället Lövstalöt vid E-4an bebos mest av människor, som pendlar till Uppsala och Stockholm.

Bälinge hembygdsförening bildades 1947. Föreningens första uppgift blev att

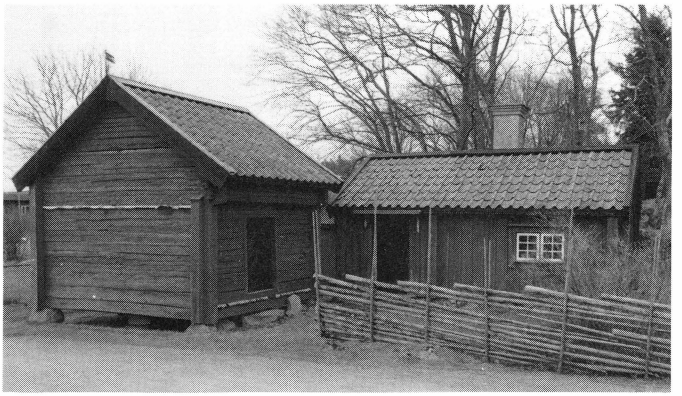

Bakomstugan

rädda en unik ryggåsstuga från 1700-talet undan rivning. Den sk Bakomstugan ligger på ursprunglig plats nära ålderdomshemmet norr om Bälinge kyrka. Stugan består av ett kök och en liten förstukammare, och visar hur en backstugesittare bodde under 1800-talet. Bälinge hembygdsförening har även räddat andra byggnader från rivning och förstörelse. Intill Bakomstugan ligger t ex en bod flyttad från Ekeby by. I närheten ligger likaså den sk klockarbolsboden, kyrkans tidigare sädesmagasin, som skulle brännas ned på 1960-talet. Föreningen tog hand om den och förvarar nu större bruksföremål där.

Hembygdsföreningen disponerar ett rum i Bälingeby skola där man samlat föremål från bygdens nedlagda äldre skolor. Rummet är inrett som skolsal med bänkar, planscher och böcker. Här hålls regelbundet lektioner på gammalt vis med eleverna i Bälingeby skola.

Föreningen har inventerat gamla vägstenar, med vilka varje gård förr markerade den vägsträcka de hade underhållningsansvaret för. Vidare har man inventerat torp, fäbodar och annan nu försvunnen bebyggelse. Materialet finns på registerkort som också upptar olika naturnamn inom Bälinge härad.

Bälinge hembygdsförening deltar varje år i de sk Bälingedagarna, då Bakomstugan visas och inventeringarna presenteras närmare.

Börje-Åkerby hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Börje och Åkerby socknar ligger vid Uppsalaslätten nordväst om Uppsala och består i huvudsak av bördig åkerbygd som genombryts av Jumkilsån. I de högre partierna återfinns rösen och skärvstenshögar från bronsåldern och i Börje ligger Broby som är en av Upplands rikaste bronsåldersplatser. Börje kyrka är från 1300-talet och bevarar ännu sitt medeltida utseende medan Åkerby medeltidskyrka omformades i början av 1800-talet av arkitekten Gustaf af Sillén.

Börje-Åkerby hembygdsförening bildades på Svenska flaggans dag 1949. 1950 inköptes tomten vid Ryttarhagen i Altuna där hembygdsgården är belägen. Gammelgården består av fem byggnader som alla har flyttats till platsen under 1950-talet. Huvudbyggnaden, Örnsätrastugan, är en parstuga, byggd omkring 1650 som flyttats från Örnsätra i Jumkils socken. I bottenvåningen är rumsinteriörer iordningställda och i vindsvåningen är ett museum inrett. Ett portlider från 1700-talets slut har flyttats från granngården i Altuna. Portliderstolparna är försedda upptill med en för trakten typisk dekorativ profilering. I övriga byggnader finns ytterligare föremål samlade.

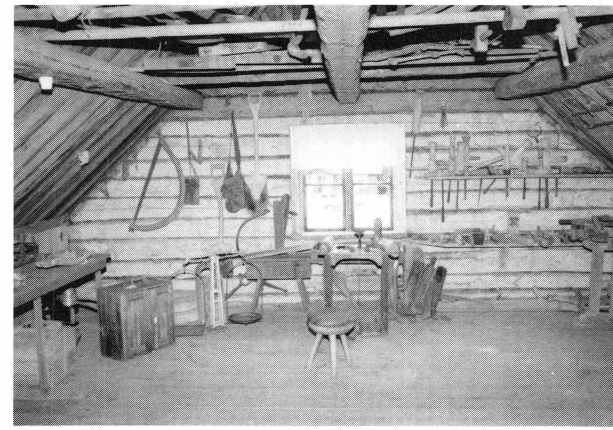

Museet i hembygdsgården

Vid Gammelgården ordnas årligen en hembygdsdag och gården används också flitigt sommartid för sammankomster av andra föreningar i trakten. Här ordnas även friluftsgudstjänster av såväl statskyrkan som av frikyrkorna.

1986 utgavs tre av föreningens medlemmar boken *Präster, lärare och akademibönder i Börje och Åkerby församling Uppsala län.* Denna följdes senare upp med en utställning på Upplandsmuseet. Annan verksamhet i föreningens regi är en studiecirkel i fotodokumentation.

Danmarks hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Danmarks socken är en gammal jordbruksbygd nu delad i två hälfter av motorvägen E-4. Den gamla kyrkbyn vid Danmarks 1300-tals kyrka utgör den östra delen, medan det unga samhället Sävja, där socknens service förlagts, utgör den västra delen.

I socknen finns två av Carl von Linnés gårdar, Hammarby och "sommarhuset" i Sävja som skall inredas som museum i samverkan mellan hembygdsföreningen och Lions club.

Danmarks hembygdsförening bildades 1986. Flera studiecirklar i trakten hade inriktat sig på hembygdsfrågor och det fanns ett behov av en förening som sammanförde de hembygdsintresserade.

Linnés sommarhus i Sävja

Huvudvikten har under de första åren lagts vid att lyfta fram fornminnen och naturvårdsobjekt, rusta upp runstenar och dokumentera socknens kultur och natur i bilder och genom inspelningar. Föreningen deltar i projektet Långhundraleden och ordnar föreläsningar, resor och studiecirklar.

Dannemora hembygdsförening

Östhammars kommun, Uppsala län

Trakten ligger i norduppland vid Fyrisåns källflöden och tillhör skogsbygden. Socknarna Dannemora, Film och Morkarla har ett trettiotal byar och huvuddelen av skogen tillhör skogsbolaget Korsnäs-Marma AB

Av forntida lämningar finns, förutom lösfynd från stenåldern, ett tjugotal järnåldersgravar samt en fornborg. Sedan 1400-talet har bygden varit centrum i Upplands järnbruksdistrikt med Dannemora gruva och Österbybruk.

I centralorten Österbybruk finns Dannemora hembygdsförening. Föreningen bildades 1969, då den ersatte den tidigare verksamma Österby-Dannemora hembygdsförening. Från denna övertog man en stor samling föremål förvarade dels i den sk saltboden i Österbybruk, dels i Triewaldska huset vid Dannemora gruvor.

Hembygdsgården som inköptes av föreningen 1972, ligger vid Skyttbacken ca 400 m sydväst om herrgården i Österbybruk.

Huvudbyggnaden är en parstuga, enligt uppgift uppförd 1642. Föreningen har varsamt renoverat och möblerat den som ett hem från 1800-talet. Stugan används för fester och sammankomster. Den sk Konstkarlsboden som föreningen inrett till vävstuga tillhörde ursprungligen bostäder för "konstkarlarna", de yrkesmän som skötte den sk konstgången vid gruvan. Denna var ett nära 2 km långt transmissionssystem, för kraften till de pumpar, som ledde bort vattnet ur Dannemora gruvor. Vidare finns på hembygdsgården bl a en mycket ålderdomlig loftbod som kommer från Karkebo i Films socken. Den är byggd av sexkantigt timmer och har dekorativa utskärningar i loftstocken. Ett välkommet tillskott till hembygdsgården fick föreningen 1985 av Östhammars kommun, nämligen den intilliggande Korsnäsvillan, en arbetarbostad från 1800-talet. Villan används nu som möteslokal och varje lördag och söndag under tiden maj-augusti fungerar den som kafé. I gåvan ingick även "lillstugan" en arbetarbostad från Österby som flyttats till hembygdsgården och byggts om till bagarstuga.

Föreningsverksamheten är i hög grad knuten till hembygdsgården där man arrangerar festligheter i samband med vissa traditionella högtider, som lilla midsommarafton, Dannemora marknad i maj och Österbydagen i augusti.

Under mitten av 1970-talet åtog sig föreningen att inreda en smedsbostad vid Gimogatan i Österbybruk. Kommunen äger huset men föreningen har möblerat upp bostaden för att visa ett smedshem under 1800-talets slut. Föreningen har med bl a kommunala

Karkeboboden

Österbybruks brandbil

bidrag rustat en av brukets första brandbilar, som regelbundet används som rullande "reklampelare" för hembygdsföreningen och dess aktiviteter. Hembygdsföreningen agerar f n aktivt för att få ett gruvmuseum till stånd i Dannemora. Föreningen är arrangör till den årligt återkommande Dannemora marknad. Föreningen ger också ut tidskriften *Dannemorabygden.*

Fjärdhundra kulturforum

Enköpings kommun, Uppsala län

Föreningen Fjärdhundra kulturforum har sin bas i Simtuna men avser att vända sig till invånarna i hela det gamla folklandet. Föreningen bildades 1983 och syftet var att arbeta för kulturens utveckling, bibehållande och åtnjutande i Fjärdhundrabygden.

Föreningen har enligt en av sina målsättningar producerat ett antal skrifter och diktsamlingar, man har framställt ett arbetsmaterial för skolorna om Fjärdhundrabygden samt en karta med kulturhistoriska sevärdheter i det gamla Fjärdhundraland. Föreningen har dokumenterat och samlat mycket exempelvis fotografier från bygden. Ett mål är att av det insamlade materialet, och av äldre uppteckningar, sammanställa en historisk krönika över området.

Föreningens aktiviteter hålls i regel i kommunalägda Karleby gamla tingshus. Verksamheten består bl a av föreläsningar, resor, konstutställningar och lyriska/musikaliska salonger.

Frösåkers hembygdsförening

Östhammars kommun, Uppsala län

Frösåkers härad utgörs av Öregrund, Östhammar, Valö, Forsmark, Börstil, Harg och Gräsö socknar.

Östhammar är en av Sveriges äldre städer. Den äldsta handlingen som styrker stadens ålder är en skrivelse från 1368 där Albrekt av Mecklenburg ger staden förnyade stadsprivilegier. På den tiden kallades staden Hamar och låg ett par kilometer väster om det nuvarande Östhammar.

Den pågående landhöjningen orsakade problem då den betydelsefulla hamnen grundades upp, staden övergavs och befolkningen flyttade till Öregrund. I samband med att danskarna kring 1520 brände ner Öregrund flyttade man tillbaka till den plats där det nuvarande Östhammar är beläget. Staden fick förnyade stadsprivilegier 1539. Idag utgör orten centrum i Östhammars kommun.

Frösåkers hembygdsförening bildades 1925. Initiativtagare och eldsjäl var handlaren Tor Schram. Till att börja med var verksamheten inriktad på hela häradet, men allteftersom nya hembygdsföreningar kommit till i området, inriktades verksamheten på

Garvaregården

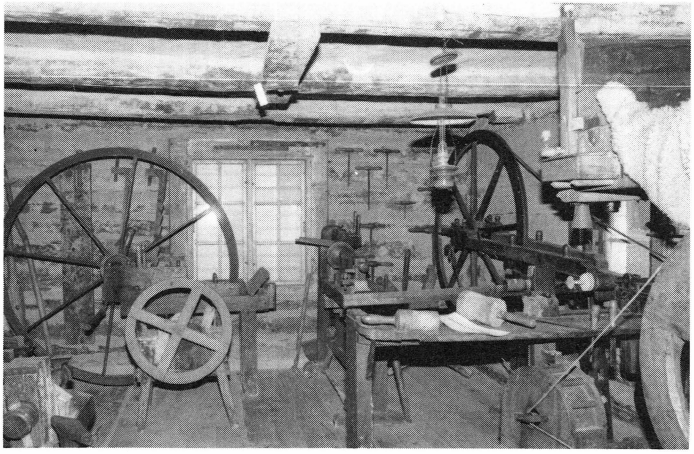

Svarvarverkstaden

Östhammars stad. I närheten av stadens gamla vattentorn finner man Frösåkers hembygdsgård. Hembygdsföreningen äger nio byggnader som har flyttats till området.

1925 återuppfördes den första byggnaden på området. Det var Östhammars gamla tingshus och där förvarades de föremål som framförallt Tor Schram hade samlat ihop. En garvaregård, flyttad från centrala Östhammar, har inretts som ett borgarhem från 1800-talet. I övervåningen har ordnats en textilutställning av mycket hög klass. En unik svarvarverkstad från 1700-talet som gått i arv fem generationer Holm finns bevarad med en komplett verktygssamling för spinnrockstillverkning. Under 1960-talet flyttades till hembygdsgården en skoma-

karstuga med uthus. Skomakeriet fungerade till in på 1950-talet och är inredd som bostad och verkstad, så som det såg ut när skomakeriet var igång. I uthuset förvaras en tidningspress som använts av Östhammars Tidning. Pressen är tillverkad i Köpenhamn 1856. På hembygdsgården finns även en minnessten över Albrekt av Mecklenburg.

Föreningens senaste förvärv är ett bostadshus från slutet av 1700-talet den sk Löflingska gården. Byggnaden har restaurerats av kommunen under 1980-talet och används dels av föreningen, församlingar och dels hyrs den ut.

Vid hembygdsgården arrangeras nationaldagsfirandet och hembygdens dag, där hålls också flera friluftsgudstjänster varje sommar. I föreningens regi ordnas varje år stadsvandringar i Östhammar. Museets samlingar och de olika byggnaderna hålls öppna för allmänheten sommartid tisdagar och torsdagar. Hembygdsföreningen äger också ett båtsmanstorp på ursprunglig plats i Marka by. Torpet är byggt omkring 1800 och hyrs numera ut till sommargäster.

Funbo, Sockenstugans vänner

Uppsala kommun, Uppsala län

Funbo socken utgör en rikt sammansatt forntidsbygd som innehåller bronsåldersgravfält, fornborgar och runstenar. Funbo kyrka uppfördes sannolikt under slutet av 1100-talet, men har senare genomgått flera förändringar, både in- och utvändigt.

1971 bildades föreningen Sockenstugans vänner i Funbo. Detta för att bistå församlingen med vård och skötsel av den då återinvigda gamla sockenstugan, som ligger på ursprunglig plats nära kyrkan vid den gamla landsvägen mellan Uppsala och Almunge. Sockenstugan, som uppfördes 1776, är en vitrappad stenbyggnad som består av förstuga, två rum och kök. Den fungerade som fattigstuga till 1916 och därefter som kommu-

nalhus. Sedan byggnaden fått förfalla under 1950- och 60-talen restaurerades den, för att kunna fungera som samlingslokal för föreningar och enskilda i trakten. Redan under 1920-talet fanns planer på att låta sockenstugan bli hembygdsmuseum och för det ändamålet samlades möbler och andra föremål in som har kommit till användning nu. I sockenstugan förvaras det sockenbibliotek som 1861 skänktes till församlingen av fru Louise Ekman på Hallkveds gård. Vid sockenstugan finns en timrad klockarladugård som sannolikt flyttats dit från en plats närmare Funbo kyrka. Ladugården håller på att rustas upp till ett hembygdsmuseum. Nära de två byggnaderna finns en stenvalvsbro över Funboån som byggdes under 1700-talets första hälft. Föreningen vårdar bron och området däromkring.

Sockenstugans vänner ger ut en skriftserie i stencilerad form. Hittills har ett tjugotal häften utkommit, vars innehåll behandlar Funbobygdens historia. Man har också intervjuat äldre sockenbor och gjort fotoinventeringar. Föreningen ordnar höst- och vårutflykter. Vid årsmötet i mars talar någon kunnig person om ämnen som berör bygden.

Gamla Uppsala hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Gamla Uppsala har ofta utpekats som det forntida Svearikes centrum. Här finns de stora kungshögarna och vidsträckta gravfält från yngre järnåldern. Enligt traditionen var det på den gamla hedna kultplatsen som kyrkan under tidigt 1100-tal byggdes.

1164 blev kyrkan ärkebiskopssäte, men under 1200-talet slut flyttades ärkebiskopssätet till Östra Aros och namnet Uppsala följde kyrkan.

Gamla Uppsala hembygdsförening bildades 1986. Föreningen uppstod ur en studiecirkel där man studerat socknens gårdars historia. Föreningen har bedrivit studiecirkelverksamhet, gjort intervjuer med äldre bybor, samlat fotografier och studerat gamla domstolsprotokoll. I Gamla Uppsala ligger Disagården som är Upplandsmuseets friluftsmuseum med ett tjugotal byggnader. Varje sommar brukar hembygdsföreningen delta med programdagar.

Sedan 1987 deltar föreningen också i ett krönikespel tillsammans med bl a kommunen vid Uppsala högar.

Gräsö hembygdsförening
Östhammar kommun, Uppsala län

På Gräsö finns många ålderdomliga och säregna traditioner och kulturminnen bevarade. Här har funnits kopparsmälthyttor och järnmalmsgruvor och kyrkan uppfördes ursprungligen som gårdskapell på 1690-talet och skonades då ryssarna brände ned delar av Gräsö bebyggelse 1719.

Gräsö hembygdsförening bildades 1985 främst i syfte att befrämja kunskapen om och känslan för Gräsö genom att bl a dokumentera öns, byarnas och de enskilda gårdarnas historia. Materialet samlas nu i ett arkiv som består av ljudband, fotografier, kartor och dokument.

Föreningen disponerar för sina möten en loftbod vid Gräsö herrgård där man också förvarar de tekniska hjälpmedel som införskaffades för att underlätta dokumentationsarbetet. Fyra skrifter har producerats som bygger på det material som redan samlats in samt en förteckning över andra publikationer som berör Gräsö.

Föreningen bedriver kontinuerligt insamlingsarbete bland medlemmarna och fotograferar av och kopierar allt lånat material. Strax efter starten donerades till föreningen framlidne författaren Eric Lindblads efterlämnade dokument och foton. Donationen innehåller många värdefulla ännu osorterade handlingar samt en stor samling fotografier från Gräsö. En hel del intervjuer har gjorts med äldre Gräsöbor. Föreningen ordnar regelbundet utställningar med det insamlade materialet och som ett led i forskningsarbetet är man angelägen om att exempelvis okända fotografier blir identifierade. Medlemmarna har möjlighet att köpa kopior framdragna med hjälp av reproutrustning.

Föreningen vill arbeta som opinionsbildare och försöker aktivt påverka myndigheter och enskilda att bevara äldre byggnader och miljöer på ön.

Programverksamheten består bl a av utflykter, utställningar samt markvård runt äldre husgrunder.

Hagby hembygdsförening
Uppsala kommun, Uppsala län

Under bronsåldern sträckte sig en vattenled från Östersjön till Hagby och från den tiden härrör de hällristningar som finns i trakten. Under 1200-talet fanns i Hagby en kyrka av romanskt ursprung och där fanns både prost och kapitel. Den gamla kyrkan kom dock att under tidigt 1800-tal rivas för att ge plats åt en ny kyrka i empirestil.

Hagby hembygdsförening bildades 1985. Initiativet till föreningen togs av medlemmarna i en studiecirkel som studerat Hagby gamla historia.

Föreningen har dokumenterat bygden genom intervjuer, fotografier och videoinspelningar. Men ordnar valborgsmässofirande och arrangerar också årligen kulturvandringar till olika intressanta platser i bygden.

Husby-Långhundra hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

På sin väg mot Uppsala passerade Långhundraleden Långhundra härad. Häradet har en långsmal form, därav namnet. Husby-Långhundra, som tidigare tillhörde Stockholms län kom i samband med kommunsammanslagningarna 1971 att tillhöra Uppsala län.

Husby-Långhundra hembygdsförening bildades 1959. Tidigt fick föreningen Frösätrastugan, en parstuga från 1700-talet. Huset var en gåva från Husby-Långhundra häradsallmänning. Det var från början meningen att byggnaden skulle flyttas, men den blev kvar, och föreningen har istället arrenderat marken där stugan ligger.

Hembygdsföreningen förvaltar ytterligare en parstuga, den sk Karlshällstugan belägen i Husby. Byggnaden ägs av Husby-Långhundra församling, som fick huset i gåva av baron von Essen på Vattholma bruk under 1870-talet, för att använda "till socknen gagneligt ändamål". Karlshällstugan har under åren bl a tjänat som bostad åt barnmorskor. Idag utnyttjas stugan av både hembygdsföreningen och församlingen, som bl a har barnverksamhet där. Stugan hyrs även ut till mindre sällskap.

Både Frösätrastugan och Karlshällstugan har rustats upp i hembygdsföreningens regi. Föreningen disponerar den tomt på vilken Karlshällstugan ligger och har där uppfört ytterligare tre byggnader samt anlagt en kryddträdgård.

Vid stugorna arrangerar hembygdsföreningen varje år ett tiotal aktiviteter, bl a äggsexa, familjefest, föreläsningar och sillafton. Även föreningens smedja brukar användas.

Sedan 1981 utges en årlig skrift — *Socken- inventering.* Hemgygdsföreningen har rotevis inventerat socknens torp och gårdar och deras historia har kartlagts. Likaså har man samlat in fotografier och gjort intervjuer med äldre sockenbor.

Hembygdsföreningen arrangerar också utflykter och strövtåg samt dessutom källdrickning vid Broborg på Trefaldighetsafton. Sedan 1970 anordnar föreningen varje år en midsommarfest.

Frösätrastugan

Håbo härads hembygdsförening

Håbo kommun, Uppsala län

Håbo härad omfattar norra delen av den halvö som omsluts av Ekolsundet och vattenleden mellan Stockholm och Uppsala.

Håbo är ett jordbruksområde med spridd bebyggelse och Bålsta är kommuncentrum dit bygdens service har förlagts. Området omfattar flera socknar, däribland Övergran med en kyrka som ursprungligen byggdes på 1100-talet men som vid flera tillfällen byggts om. Interiört är kyrkan smyckad med intressanta målningar av Albertus Pictor.

Håbo härads hembygdsförening bildades 1967 av bl a författaren Jan Fridegård. Samtidigt uppgick den tidigare Övergrans hembygdsförening i den nybildade föreningen. Under 1960-talet var miljöfrågor, främst bevarande av kommunens grusåsar, centrala frågor för föreningen.

Invid Övergrans kyrka ligger Jan Fridegårdsmuseet. Museet invigdes 1974 och ägs av en stiftelse där Håbo härads hembygdsförening är huvudman. Själva museibyggnaden är ett torp som flyttats från Dyarne i Kalmar socken. I nedervåningen har två rum inretts med möbler och föremål som tillhört Jan Fridegård. Föremålen har skänkts till stiftelsen av författarens barn och har kompletterats med en text- och bildutställning som beskriver Fridegårds liv och författarskap. Övervåningen har inretts som hembygdsmuseum med föremål av olika slag. Vid Jan Fridegårdsmuseet ordnas hembygdsdagar varje år.

Fridegårdsmuseet

Hembygdsföreningens arbete har främst kommit att inriktas på museet och dess skötsel, men man bedriver också studiecirkelverksamhet, arrangerar en årlig studieresa och deltar tillsammans med kyrkan i firandet av 1:a advent.

Hembygdsföreningen fungerar också som remissinstans i sådana kommunala ärenden som berör dess verksamhetsfält.

Hållnäs hembygdsförening

Tierps kommun, Uppsala län

Hållnäs är en udde som skjuter ut i Bottenhavet. Bygden är karg och invånarna har beskrivits som Upplands smålänningar. Näringslivet har varit skiftande och starkt säsongsbetonat. Jordbruk, jakt och fiske och däremellan kolning var de näringar som bedrevs till 1940-talets slut. Området kring Hållnäs kyrka är idag bygdecentrum med affär, skola och andra offentliga byggnader. Kyrkan, som har sitt ursprung i senmedeltiden, byggdes om och fick sin nuvarande utformning under 1850-talet.

Hållnäs hembygdsförening bildades 1930. Tidigt var föreningens arbete inriktat på att iordningställa ett museum och 1935 kunde ett fiskemuseum i Fågelsundets fiskeläge invigas. Hembygdsföreningen äger där fyra byggnader på ursprunglig plats.

Ungefär 500 meter nordost om Hållnäs kyrka, vid Verstuberget, ligger Hållnäs hembygdsgård. Gården invigdes 1954 och består av ett femtontal byggnader vilka mestadels flyttats till platsen under femtiotalets början. Bland byggnaderna kan nämnas Hellströmsgården, från 1779, som är inredd som ett hem från samma tid och torparladugården, sammanbyggd med en snickarbod. Ladugården kommer från Vavdstorp och snickarboden har flyttats från Brännmossen. Byggnaden har vasstak och en körvandring har placerats på baksidan av ladugårds- och bodlängan. En lada är inredd som museum med ett stort antal föremål från trakten, bl a en skötbåt och fiskeutrustning. Vid hembygdsgården finns också en kolarkoja som visar hur man bodde vid milorna medan kolning pågick.

Kolarkoja

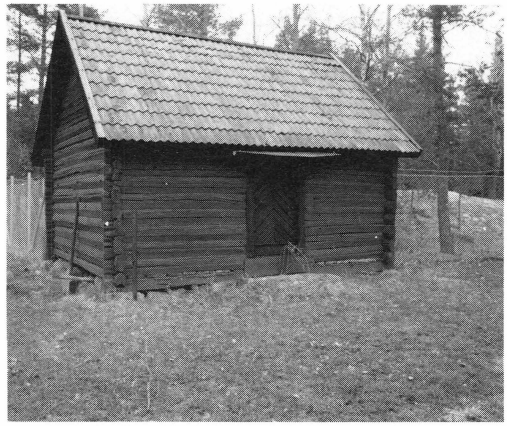

Bod av medeltidstyp

Hållnäs hembygdsförening äger också

den vattendrivna Griggebosågen. Byggnaden är belägen utmed landsvägen mot Skärplinge, några kilometer väster om Konradslund, och den har genomgått en omfattande restaurering, utförd som beredskapsarbete. Sågen uppfördes under mitten av 1800-talet och var i drift in på 1940-talet.

Föreningen har samlat föremål alltsedan starten och insamling pågår fortfarande kontinuerligt. Man har också kontinuerligt samlat fotografier och historiskt material och dokumenterat bygden. Man har låtit trycka vykort med Hållnäs hembygdsdräkt som motiv.

Hembygdsföreningen ordnar varje år midsommarfest och hembygdsdag i juli vid hembygdsgården. Under vinterhalvåret ordnar föreningen studiecirklar. Man har också utbyte med sin finska vänort Kohijärvi.

Härkeberga gille

Enköpings kommun, Uppsala län

Härkeberga socken ligger strax nordväst om Enköping och är kanske mest känd för sin välbevarande 1300-talskyrka med den enastående interiören från 1480-talet av Albertus Pictor. Bygden är mycket fornlämningsrik och består av en öppen och bördig lerslätt.

Ca 100 m. väster om Härkeberga kyrka, ligger Härkeberga kaplansgård, i vad som återstår av en gammal uppländsk radby, reglerad enligt solskiftets principer. Gården visar hur en komministergård såg ut på den tid då prästen fortfarande drev jordbruk vid sidan av sitt ämbete. Byggnaderna är från 1700- och 1800-talen.

Härkeberga gille har sitt ursprung i den sammanslutning av fyra socknar som 1928 enades om att rädda byggnaderna och miljön runt Kaplansgården. Gården bevarades och överlämnades under 1930-talet till Nordiska museet. När hembygdsföreningen Härkeberga gille påbörjade sin egen verksamhet år 1942 skulle det ske i nära samarbete med socknens övriga föreningar och organisationer. Den tidiga verksamheten bestod av kurser, utställningar och ett visst kulturhistoriskt insamlingsarbete. Bl a finns intervjuer med äldre sockenbor bevarade från denna tid. Gillet hade även en central roll vid tillkomsten av bygdens badstuga 1948.

Tillsammans med Härkeberga församling disponerar föreningen den gamla skolan, där man håller mindre sammankomster och förvarar sina föremålssamlingar.

Gillet svarar för vården av den välbevarade och unika fägata som löper genom den gamla radbyn, och för gärdsgården som inhägnar Kaplansgården. Gärdsgården återuppfördes av gillets medlemmar inför Nordiska museets 100-årsjubileum. Gillets medlemmar sköter även i viss mån visningar av kyrkan och Kaplansgården. Vid gården firas årligen midsommar på traditionellt vis genom gillets försorg.

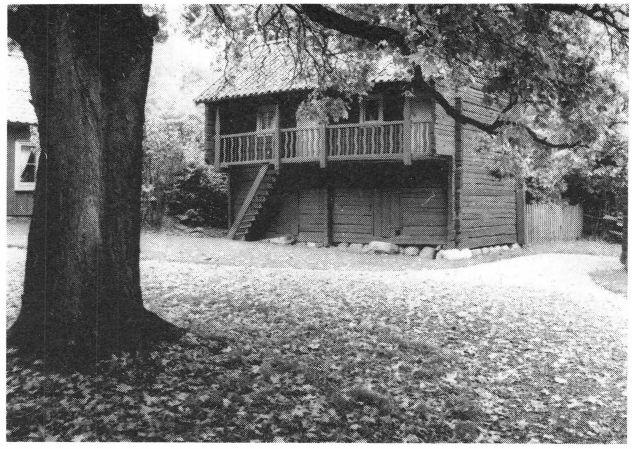

Kaplansgården med loftboden ovan och fägatan nedan.

Härnevi hembygdsförening

Enköpings kommun, Uppsala län

Härnevi socken är en omväxlande odlingsbygd med stora öppna lerslätter mellan de skogklädda åsryggarna norr om Enköping. Bronsålderslämningarna ligger i anslutning till de forntida havsvikarna och intill byarna ligger stora gravfält från järnåldern. Härnevi kyrka är från 1400-talet och har kalkmålningar av Albertus Pictor, vilka aldrig varit överkalkade. Namnet Härnevi kan härledas till Härns kultplats. Härn är sannolikt ett binamn till gudinnan Fröja.

Hembygdsföreningen bildades 1948. Tidigt flyttades en parstuga från Stora Härnevi till grannbyn Lilla Härnevi och placerades nordväst om prästgården. Stugan, ett f d sergeantboställe, är ännu inte inredd. Ca 100 m från parstugan ligger föreningens spannmålsmagasin, vari man förvarar sina föremål.

Härnevi sergeantboställe

Verksamheten består av utflykter, byvandringar och trefaldighetsfirande.

Järlåsa hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Järlåsa socken väster om Uppsala vid länsgränsen till Västmanlands län bestå av en småkuperad skogsbygd genombruten av Sävaåns källflöden. I kyrkbyn ligger den medeltida kyrkoruinen, prästgården och den runda 1600-talskyrkan, uppförd eventuellt efter Nicodemus Tessins d ä ritningar.

Hembygdsföreningen bildades 1953 i syfte att rädda de gamla byggnaderna vid torpet Lövhagen, ca 8 km norr om Järlåsa kyrka. Torpet och omkringliggande byggnader skänktes till föreningen och renoverades. Torpstugan med portlider är uppförd under 1700-talet och möblerad i gammal

stil. Intill finns en timrad, ålderdomlig stuga under upprustning, vilken anses härstamma från 1600-talet. Alla byggnader ligger på ursprunglig plats och vid torpet hålls årligen en familjefest.

Vid kommunsammanslagningen 1971 fick föreningen överta Granhammars skola. Skolan är byggd 1895 och den gamla inredningen i skolsalen har behållits. På övervåningen finns ett skolmuseum, och en lärarinnebostad håller på att inredas med föremål från 1920- och 30-talen. I skolan hålls årligen de flesta av föreningens sammankomster och här finns även dess samlingar av äldre bruksföremål utställda. Här anordnas årligen bl a julfest, trivselkvällar, hembygdsdagar och gåvoauktioner.

Föreningen utger årligen tidskriften *Järlåsa-Bygden.*

Granhammars skola

Knivsta hembygdsgille

Uppsala kommun, Uppsala län

Knivsta socken söder om Uppsala är en typisk mälardalsbygd med kuperat odlingslandskap, rika fornlämningsmiljöer och många herrgårdar. Knivsta kyrka är från 1300-talet och har vackra tegelblinderingar på gavlarna. I socknen ligger också Knivsta tätort som under de senaste decennierna vuxit betydligt och fått ett nästan stadsmässigt utseende.

Invid Knivsta kyrka ligger det gamla sockenmagasinet, en rödfärgad timmerbyggnad i tre våningar. Magasinet uppfördes på platsen 1758, men kom 1884 att flyttas till Knivsta

Kvarngården och sockenmagasinet

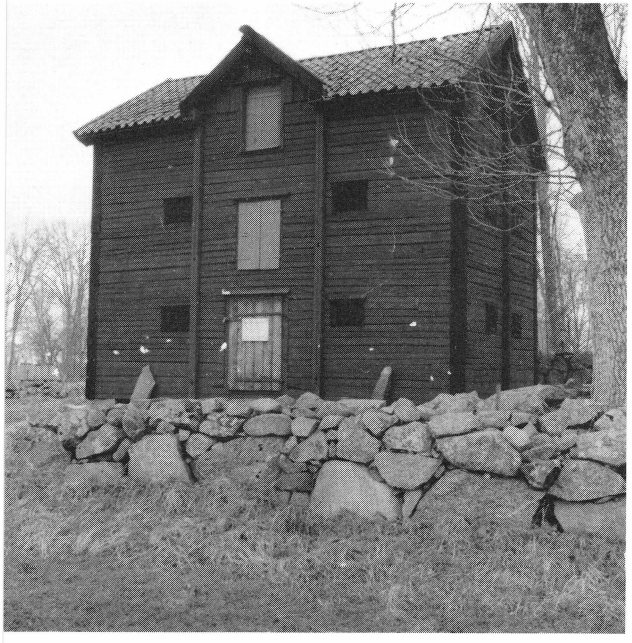

samhälle. När byggnaden 1960 hotades av rivning lät sockenmagasinskassans styrelse 1961-64 flytta den tillbaka till sin ursprungliga plats. När magasinskassorna avvecklades bildades Knivsta hembygdsgille för att handha den gamla byggnaden i vilken ett hembygdsmuseum inreddes med äldre föremål från trakten.

Under 1970-talets början sökte hembygdsgillet efter en hembygdsgård och förvärvade då kvarngården, ca 400 m söder om Knivsta kyrka. Kvarnverksamheten finns skriftligt belagd från 1620-talet men har säkert äldre anor. Omkring 1920 revs den sista vattenkvarnen. Gården som hörde under Noors gård har senare bl a fungerat som annex till ålderdomshemmet Kvarntorp.

Hembygdsgården består nu av sju byggnader, varav fyra ligger på ursprunglig plats. Mangårdsbyggnaden från 1870-talet har i föreningens regi genomgått en grundlig renovering. Den har inretts som ett mjölnarhem från 1800-talets slut. Bl a har bakugnen iordningsställts i fungerande skick och ibland bakas bröd i denna vid föreningssammankomster. Från Kölängen har ett portlider med visthusbod flyttats och uppförts på en plats där det enligt äldre kartor tidigare funnits en liknande byggnad.

Hembygdsgillet har i sin ägo en samling fotografier, vilka deponerats hos folkrörelsearkivet i Uppsala. Vid kvarngården anordnas bl a midsommarfirande och julförberedelser. Hembygdsaftnar, resor och studiecirklar står också på hembygdsgillets program. Sedan 1967 utges *Magazinet,* en årlig tidskrift med olika teman.

Knutby - Faringe - Bladåkers hembygdsförbund

Uppsala kommun, Uppsala län

Knutby, Faringe och Bladåkers socknar ligger i det småbrutna landskapet ca 3 mil öster om Uppsala. I de centrala delarna utbreder sig större slättområden framförallt utmed Olandsån i Knutby och Bladåker. Trakten rymmer flera betydande gravfält från äldre och yngre järnålder men också rösen och skärvstenshögar från bronsåldern som berättar om bygdens långa bebyggelsehistoria. Knutby kyrka är en av Upplands mest välbevarade medeltidsmiljöer med kyrkan omgiven av en av bogårdsmur med stigluckor. Faringe kyrka är något yngre och byggdes i början av 1500-talet. Bladåker är en utpräglad herrgårdsbygd med ett flertal små säteribildningar. Kyrkan är byggd i gråsten omkring år 1500 och är mycket välbevarad. Den har kalkmålningar från 1600-talets början.

Knutby - Faringe - Bladåkers hembygdsförbund bildades 1929 på initiativ av lantbrukaren David Berglund. Tidigt införskaffades mark på vilken en hembygdsgård kunde byggas.

Gammelgården ligger nära Knutby kyrka. Den består av ett femtontal byggnader som från 1930-talet och framåt har flyttats till platsen. Här har bl a återskapats en gles fyrkantsgård där den s k Domaregården utgör mangårdsbyggnad. Byggnaden är en 1700-tals parstuga som flyttats till platsen från Åsby och den har inretts med tidstypiska möbler från trakten. Övriga byggnader ligger spridda över området. Rustkammaren var den byggnad som först flyttades till Gammelgården och den innehåller nu bl a äldre jaktredskap. Vid förbundets 50-årsjubileum 1979 invigdes ett soldattorp, som flyttats från byn Ola. Torpet är inrett i ursprunglig stil och i dess bakugn har man vid olika tillfällen bakat bröd. Det senaste tillskottet är en nybyggd utställningslokal där mera skrymmande föremål kan visas. Här finns bl a Knutbys gamla brandbil som har rustats upp i förbundets regi.

Vid hembygdsgården firas traditionsenligt Nationaldagen och midsommar och arrangeras dessutom ytterligare en sommar-

Väderkvarnen vid hembygdsgården

fest. Sommartid ordnas resor och under hösten ett samkväm då man träffas i någon av bygdens samlingslokaler.

1986 medverkade hembygdsförbundet vid utgivandet av boken *Bygden som steg ur havet.* Författare var Erik Grebäck och boken behandlar bygdens historia från istiden och framåt. Hembygdsförbundet utger periodvis skriftserien *Knutbykuriren.*

Lagga hembygds- och fornminnesförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Lagga socken sydost om Uppsala ligger vid den stora slättbygden utmed Storån, den under forntiden viktiga Långhundraleden. Här finns i likhet med i grannsocknarna rika fornlämningsmiljöer från järnåldern. Här finns välbevarade äldre bymiljöer och flera herrgårdar. Lagga kyrka från 1300-talet har valvmålningar av Albertus Pictors skola och strax intill ligger den värdefulla prästgården med sin välbevarade 1700-talsmiljö.

Sockennamnet, förr Laggahaeradh, innehåller ordet "lagg"d v s strandkant. Alldeles nedanför Lagga kyrka ses också tydliga rester av en forntida strandlinje. Kyrkan är nära 700 år och har målningar i Albertus Pictors stil, från 1498.

När kvarnrörelsen vid intilliggande Väsby upphörde på 1940-talet och kvarnbyggnaden skulle flyttas och byggas om till café, startade en grupp laggabor en räddningsaktion för att behålla kvarnen på den ursprungliga platsen. Året var 1946 och Lagga

Lagga prästgård

hembygds- och fornminnesförening bildades. På kort tid samlades tillräckligt med pengar in av den nybildade föreningen så att såväl kvarnbyggnaden som dess inventarier kunde köpas in och bevaras.

Väsby kvarn är byggd 1876, den har restaurerats av hembygdsföreningen och är nu i fungerande skick. På platsen finns även kvarnstugan, vars inredning är praktiskt taget intakt sedan sista mjölnaren lämnade sin bostad på 1940-talet, samt uthus.

Genom ytterligare en räddningsaktion från hembygdsföreningens sida kom också prästgårdens gamla huvudbyggnad från omkring 1740 i föreningens ägo. Byggnaden som är i en våning och av senkarolinsk karaktär, ligger på ursprunglig plats nära kyrkan. Den har restaurerats och är möblerad och inredd med föremål som föreningen fått eller samlat under åren. Intressanta interiörmålningar från byggnadstiden har tagits fram och konserverats.

I prästgården hålls årstämma samt ordnas en del andra aktiviteter. Möjlighet att hyra gården finns för lokala grupper och föreningar. En publikation, *Laggagubben,* namngiven efter en legendomspunnen sagofigur, har utgivits några gånger. I samband med författandet av artiklarna till skriften har föreningsmedlemmarna samlat in äldre fotografier och gjort en del bandinspelade intervjuer.

Lagunda hembygdsförening
Enköpings kommun, Uppsala län

Centralort i Lagunda härad är samhället Örsundsbro. Vid Örsundsbro fanns tidigt en bro över Örsundaån. Den första anlades redan på 1050-talet och som handelsplats fick orten stor betydelse redan under denna tid, då flera viktiga landsvägar och sjövägen möttes vid Örsundsbro. Det var emellertid först i slutet av 1800-talet som ett samhälle med permanent bebyggelse började växa upp på platsen. För att rädda häradsnamnet Lagunda, bildades Lagunda hembygdsförening vid kommunsammanslagningen 1972. Verksamhetsområdet omfattar tio socknar i det gamla häradet.

Vid hamnen i Örsundsbro finns föreningens handels- och sjöfartsmuseum. Detta är ett minne från Varuanskaffningsbolagets tid, d v s 1800-talets mitt. 1850 tog nämligen dåvarande landshövdingen Robert von Kræmer initiativ till bildandet av Lagunda och Hagunda häraders Varuanskaffningsbolag, Sveriges första kooperativa förening. Museibyggnaden består av ett spannmålsmagasin "Kappen" från 1700-talets slut, som flyttats till platsen där bolagets lagerbodar tidigare låg. Föreningen har fått överta en stor del av den gamla butiksinredningen från nedlagda Tuna handel i Hjälmsta, och lyckats skapa en gammaldags handelsbodsinteriör från 1880-talet.

Föreningen disponerar också smedjan vid Landsberga gård, som håller på att ställas i ordning för allehanda föremål, som skänkts till föreningen.

Under åren har bandinspelningar gjorts med flera äldre personer och föreningens dokumentationsgrupp har även planer på att intervjua yngre människor, då man också vill dokumentera nutida företeelser. Hembygdsföreningens bandinspelningar förvaras hos Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala.

Den s k dräktgruppen ansvarar för framtagandet av den tids- och ortstypiska Lagunda folkliga klädseln.

Föreningens forskningsarbete kring gamla milstenar har resulterat att det åter står milstenar på ursprungliga platser utefter en vägsträcka i bygden. Stenarna fick samlas in från skilda håll. De är samtliga från Robert von Kræmers landshövdingetid och försedda med hans initialer.

Hembygdsföreningen ansvarar för enklare trädgårdssysslor och markvård vid Kvekgården, ett friluftsmuseum som tillhör Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund. I gengäld får föreningen därför förlägga en del av sina sammankomster till 1700-talsgården.

På hembygdsföreningens program finns också nationaldagsfirande, kulturvandringar, utflykter och hembygdsdagar.

Varje år utges en verksamhetsberättelse. Vidare gav föreningen 1978 ut boken *Lagundabygden* och producerar dessutom vykort med gamla och nya motiv från häradet.

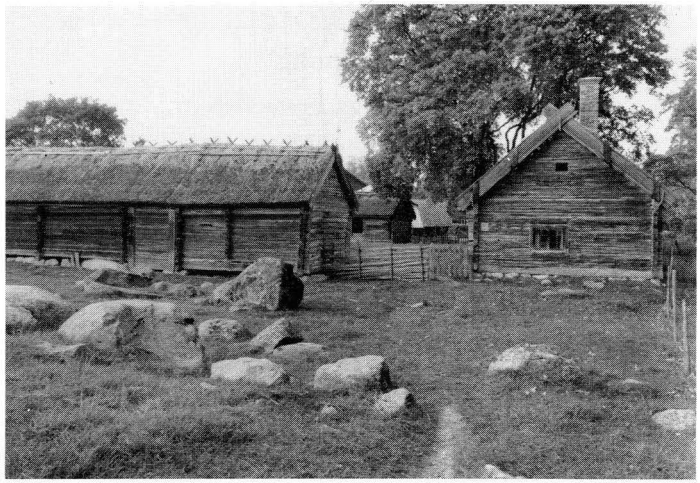

Kvekgården t.h. och nedan handelsmuseet Kappen

Läbyvads hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Läby socken, väster om Uppsala, består delvis av dalgången längs Hågaån, som var en betydelsefull farled under forntiden. Vid Läby finns betydelsefulla fornlämningar från äldre järnåldern. Här finns också en välbevarad stenvalvsbro, och invid denna en av Karl XIV Johan rest minnessten över Gustav Vasas drunkningstillbud vid Läby vad nedanför kyrkan någon km uppströms minnesstenen. I kanten av den öppna dalgången ligger Läby kyrka, vars äldsta delar är från 1200-talet.

Läbyvads hembygdsförening bildades 1946 och drygt tio år senare invigdes hembygdsgården i den gamla prästgården, som dock brann ned vid mitten av 1960-talet. Föreningen har nu sin verksamhet i den moderna hembygdsgård, som uppfördes på samma plats 1966. På tomten finns även en äldre timrad bod.

Föreningens främsta uppgift är att fungera som samligspunkt för bygdens invånare och hembygdsgården hyrs ut till andra lokala sammanslutningar.

Föreningen handhar försäljningen av några skrifter om bygden, vidare ansvarar man för vård och underhåll av Vadbackahögen från yngre järnålder.

Verksamheten består f ö av midsommarfest, hembygdsdagar, resor och föredrag.

Lövsta bygderåd

Tierps kommun, Uppsala län

Lövstabruk ligger i socknens östra del utmed ett vattendrag mellan Ensjön och Skälsjön. Den egentliga bruksdriften har sitt ursprung i det kronobruk som anlades här vid 1600-talets början. 1719 härjades bruket av den ryska flottan varvid alla hus brändes ned. Återuppbyggnadsarbetet kom dock snabbt igång efter den gamla planen, med enhetlig bebyggelse med herrgårdsanläggning, stor park och industribyggnader inordnade i en strikt barockplan.Under 1700-talet upplevde Lövsta bruk sin stora glansperiod, det var då landets största och mest lönsamma järnbruk. Men med tiden kom bruket att hamna utanför de stora transportlinjerna och verksamheten avtog alltmer, för att helt läggas ned 1926.

1963 bildades Lövsta bygderåd för att ta hand om turister som sökte sig till platsen och för att verka som intressegrupp för frågor av lokal karaktär. Tio år senare gick bygderrådet upp i den samarbetskommitté som bildades av ortens föreningar. Kommittén

Lövstabruks skolhus

verkade för att driva bygdens fritidsverksamhet i Lövsta gamla skola. Under denna tid tog kommittén initiativ till att bevara föremål och forskningsmaterial om hästhållningen på bruket, och utformade en utställning om detta. I mars 1988 ombildades samarbetskommittén till en hembygdsförening, då det gamla namnet Lövsta bygderåd återupptogs. Föreningens uppgift blev att värna om Lövstabruks kultur- och naturhistoriska miljö.

Föreningen svarar för skötseln av Lövsta gamla skola och samordning av verksamheten där. Skolhuset uppfördes på 1720-talet på samma plats som den skola från 1642, som brändes ned 1719. Under 1860-talet byggdes skolan om, och en renovering 1974 har anpassat lokalerna till fritidsverksamhetens nuvarande behov. Här drivs ideellt vävstuga samt gymnastik- och ungdomsverksamhet samt innehåller lokaler för studiecirkelverksamhet.

Bygderådet vill skapa en stark opion för att bevara Lövstabruk som ett levande samhälle. Därför engagerar man sig starkt för frågor som rör bygdens service och sysselsättning. Lövsta bygderåd arbetar också för att bevara det intressanta naturområdet väster om bruket. I området finns lämningar av skilda slag, bl a kanaler och fördämningar från vattensystemet för järnbruksdriften.

Föreningen planerar att inom kort ge ut en biografi över en av 1700-talets bruksägare, entomologen Charles de Geer, en skrift över hästhållningen på bruket skall utkomma i samverkan med Upplandsmuseet.

Övrig verksamhet består av valborgsmässofirande, studiecirklar, utställningar samt en folkmusikkonsert i april och hemvändardag i augusti.

Olands hembygdsgille

Uppsala kommun, Uppsala län

Oland är ett stort uppländskt härad vars kärnområde i princip överensstämmer med Olands gilles verksamhetsområde. Oland betyder "landet kring ån" och ån som åsyftas är den viktiga Olandsån som berör gillets fem socknar. Området är rikt på fornfynd. Här finns brons- och järnåldersgravar, skeppssättning, fem runstenar, Krogstastenen samt den ca 4.000 år gamla "Alundaälgen" vars original finns på Historiska museet.

Järngruvor har funnits i Ramhäll i Alunda men hanteringen upphörde på 1970-talet. Här finns både skogsbygd och slättland. Huvudnäringarna är lantbruk och industri. Både Alunda och Gimo anses vara centralorter.

Hembygdsgillet, som har sitt ursprung i en studiecirkel, bildades 1922. Fram till 1943 bestod verksamheten främst av föremålsinsamling. Då iordningställdes under Nils Ålenius ledning ett hembygdsmuseum i den gamla klockargården i Alunda, som gillet fick disponera genom en överenskommelse med församlingen. Byggnaden är från 1790-talet, och bottenvåningen är inredd i det skick den hade på 1840-talet, då den tjänade som klockarbostad och sockenstuga. I övervåningen finns föremål musealt uppställda. I det f d kyrkstallet i närheten är föremål med anknytning till olika hantverk, som tidigare funnits representerade i bygden, samlade.

I Gimo disponerar gillet en lägenhet i den gamla bruksskolan som renoverats och inretts som en smedsbostad från 1800-talets slut.

1945 erhöll hembygdsgillet som gåva Gammel-Gränome herrgård i Staby socken. Bottenvåningen är sannolikt uppförd under 1600-talet medan övervåningen tillkommit omkring 1750. På herrgården finns två rum inredda med äldre högreståndsmöbler. Här finns också gillets samlingar av uppländsk konst utställda. Målningar av konstnären Gustav Cederström finns samlade i ett särskilt minnesrum. Gården används för gillets möten och sammankomster.

På gårdstunet ligger ett vandrarhem, som drivs i samarbete med Svenska turistföreningen och som till en del finansierar föreningens verksamhet och gårdens drift. Vandrarhemmet är inrymt i en ombyggd bod, från början av 1800-talet eller tidigare. Byggnaden flyttades till Gammel-Gränome 1966 från prästgården i Alunda.

Vid Gammel-Gränome finns vidare en tiondebod från 1700-talet samt Sprötslinge kvarn, flyttad till platsen 1986. Kvarnen är av s k hätt-typ och uppfördes 1895. Den är restaurerad till fungerande skick. Gillet vårdar också Haberga gamla stenbro i Alunda.

Vart femte år sedan 1926 har skriften *Olandsbygden* utgivits genom gillets försorg. I samband med utgivningen har ting hållits i Alunda. Vid 1953 års ting kunde medlemmar ur Olands hembygdsgille presentera Olandsdräkten, ett resultat av flerårig forskning. Sedan femton år står gillet för produk-

Gammel-Gränome

tion och försäljning av material till denna dräkt.

Olands hembygdsgille anordnar midsommarfirande och håller julgille. Andra arrangemang, som också står på hembygdsgillets program är äggsexor, medvekan i hembygdens dag i Alunda och Skäfthammars marknad.

Raggarö hembygdsförening

Östhammars kommun, Uppsala län

Raggarön ligger i skärgården i Börstils socken utanför Östhammar och har en typisk roslagskaraktär, dominerad av en småskalig odlingsbygd där fiske och sjöfart varit viktiga näringar.

Raggarö hembygdsförening bildades 1984. Under flera år hade bildandet av en förening diskuterats och studiecirkeln "Bygd att vårda" kom att bli tändande gnistan.

Hembygdsföreningen förvaltar den f d bysmedjan och ett båthus. Den gemensamma bysmedjan har man övertagit skötseln av och låtit restaurera i brukligt skick. Smedjan är byggd på 1930-talet som ersättning för den smedja som tidigare funnits på platsen men brunnit ned. Här ordnas varje sommar en "smiadag" och under terminerna hålls visningar för skolbarn. På det gamla kyrkbåtshuset har föreningen lagt nytt vasstak. Kyrkbåten har dock försvunnit från ön och förvaras nu på Roslagsmuseet.

Hembygdsföreningen ger varje år ut skrifter *Årskrönikan.* Föreningens medlemmar har samlat in äldre fotograrier och håller nu på att bygga upp ett arkiv med bildmaterial från Raggarön.

Hembygdsföreningen ordnar sommartid midsommarfirande och arrangerar utflykter t ex till grannöarna.

Rasbo hembygdsgille

Uppsala kommun, Uppsala län

Rasbo socken ligger nordost om Uppsala och karaktäriseras av en stor fornlämningsrik slättbygd omgiven av skogar. Här finns en koncentrerad bronsåldersbygd och rika lämningar från järnåldern och från medeltiden med bl a borgruin på Näsudden och den stora kyrkan ursprungligen från 1200-talet men påbyggd med torn och korsarmar under senmedeltiden.

Rasbo hembygdsgille bildades 1967. Gammelgården i Gåvsta ligger nära Rasbo kyrka och består av fem byggnader på ursprunglig plats. Gården, som var bebodd till 1963, och ägdes av Frötuna gård, inköptes 1965 av kommunen och 1970 kunde hembygdsgillet köpa den och inreda den till hembygdsgård. Mangårdsbyggnaden är en framkammarstuga från 1700-talet. Den har restaurerats genom gillets försorg och inretts med möbler och husgeråd från trakten.

I mangårdsbyggnaden förvaras hembygdsgillets samling med tidningsurklipp och fotografier. Den stora ekonomibyggnaden består av lada, ladugård, lider och magasin. Byggnaden, som är från slutet av 1800-talet har genomgått flera ombyggna-

der och reparationer. Här förvaras stora delar av gillets föremålssamlingar och i ladugården finns möjlighet till kaffeservering. Till ekonomibyggnaden hör också en körvandring.

En stor den av de föremål och uppteckningar som gillet äger härrör från en insamling under 1930-talet. Dessa kom sedan att ligga magasinerade på gården Grän och flyttades 1968 till Gåvsta.

Hembygdsgillet äger också en stolpkvarn vid Västerberga. Kvarnen ditflyttades under mitten av 1800-talet och var i drift till 1917 då den miste en vinge. Byggnaden fick förfalla och monterades 1935 ned och såldes. 1973 donerades den till Botkyrka hembygdsförening. 1984 kom kvarnen tillbaka till Västerberga och i hembygdsgillets regi kunde den återigen resas på sin ursprungliga plats.

Gammelgården i Gåvsta

Vid hembygdsgården firas Sveriges Nationaldag, arrangeras friluftsgudstjänst och en i augusti återkommande hembygdsdag.

Hembygdsgillet ger var femte år ut skriften *Rasboglimtar,* och ordnar årligen utflykter i närliggande bygder.

Rasbokils hembygds- och fornminnesförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Rasbokils socken sträcker sig norrut från Rasbo härads huvudbygd i en kil mellan Norunda och Olands härader. Vid kilens spets har alltså flera härader mötts och här har sannolikt en uppländsk storbygd delats en gång i tiden.

Rasbokils hembygds- och fornminnesförening bildades 1943, och hembygdsgården ligger i Kölinge. Gården består av ett soldattorp — Roos soldattorp som hyrs ut,

ladugård och en källarbod. Dessa byggnader ligger på ursprunglig plats. Till området har flyttats en mangårdsbyggnad från 1700-talet som utgör hembygdsgårdens egentliga huvudbyggnad. Mangården stod ursprungligen i Kölinge by. I bottenvåningen äger föreningssammankomster rum och i övervåningen har ett museum inretts.

En aktiv studiecirkelverksamhet har resulterat i några skrifter om bygden, f ö består verksamheten bl a av bussresor, midsommarfirande och en årlig hembygdsdag.

Skogstibble fornminnes- och hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Skogstibble socken ligger väster om Uppsala. Den genomkorsas av Sävaån vars dalgång består av en rik jordbruksbygd med många fornlämningar. Kyrkan är mycket gammal och dess äldsta delar härrör från 1100-talet.

Skogstibble fornminnes- och hembygdsförening bildades redan 1928. Under de första åren samlades medlemmarna hos lärarinnan Lotta Nylund, som tillsammans med sin make, Bent Nylund, länge samlat äldre föremål från socknen.

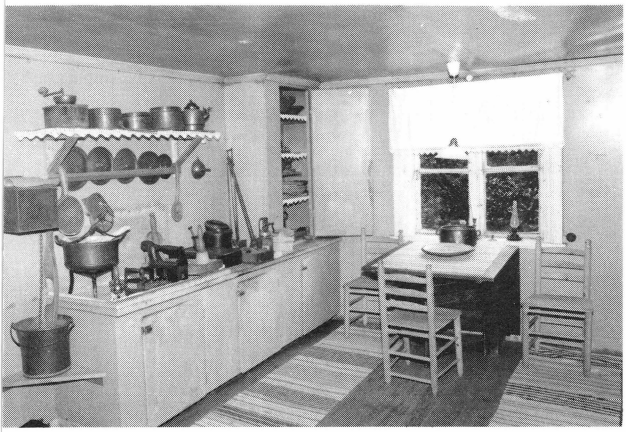

Bagarstugan

På 1910-talet hade en bagarstuga, köpt i Holmbro, flyttats till trägården vid gamla skolan och lärarbostaden. Skolan och bagarstugan kom i föreningens ägo i samband med kommunsammanslagningen under 1950-talet.

Skolbyggnaden, med skolsal på nedervåningen och lärarbostad på övervåningen, lär ha tagits i bruk redan 1838. I salen har ett museum iordningställts, där bl a de föremål makarna Nylund tidigare samlat in exponeras. Där visas också sådant som föreningen senare fått av sockenbor, varav en betydande del är förhistoriska föremål. Lärarinnebostaden står kvar praktiskt taget intakt sedan 1930- och 40-talen. Bagarstugan i skolträdgården används av föreningsmedlemmar för brödbak på traditionellt sätt.

Pastoratet har skänkt en tiondebod till hembygdsföreningen, där jordbruksföremål och andra större föremål förvaras. Boden lig-

ger på ursprunglig plats i närheten av kyrkan i en annan del av byn.

Museet visas i samband med temadagar, då olika former av gammalt hantverk demonstreras. Vidare arrangerar föreningen kulturvandringar i bygden och en hembygdsdag.

Skokloster gille

Håbo kommun, Uppsala län

Vid mitten av 1200-talet bildade nunnor av Cistercienserorden ett nunnekloster i Sko socken. Utmärkande för orden var begrundan och studier i avskildhet, varför klostret förlades till landsbygden. Efter reformationen förstördes anläggningen men bl a kyrkan restaurerades vid mitten av 1600-talet i samband med att egendomen övergick i ryttmästare Wrangels ägo. 1654 påbörjade sonen Carl Gustav Wrangel ett slottsbygge, och Skokloster slott kom att bli en märklig slottbyggnad med vilken ett flertal kända arkitekter arbetat. Trots lång byggnadstid blev slottet aldrig helt färdigställt. Den planerade bankettsalen, exempelvis, visar fortfarande en byggarbetsplats från 1600-talet.

1979 bildades Skoklosters gille för utflyttade och nuvarande sockenbor. I gillets stadgar står att föreningen ska bedriva forskning om Skokloster samt sprida kännedom om trakten och att resultatet ska bekantgöras.

Dräktforskningen har redan presenterats i form av en hembygdsdräkt. Uppgifterna om sockenbornas klädsel under 1600- och 1700-talet har man funnit i en skrift från 1711, författad av en av socknens präster. En bonad på Skokloster slott gav ytterligare information om färg och snitt. Dräkten finns nu uppsydd för både herrar och damer.

Skokloster gille lånar bygdegården för sina sammankomster. Man arrangerar årliga kulturvandringar med anknytning till den pågående forskningen.

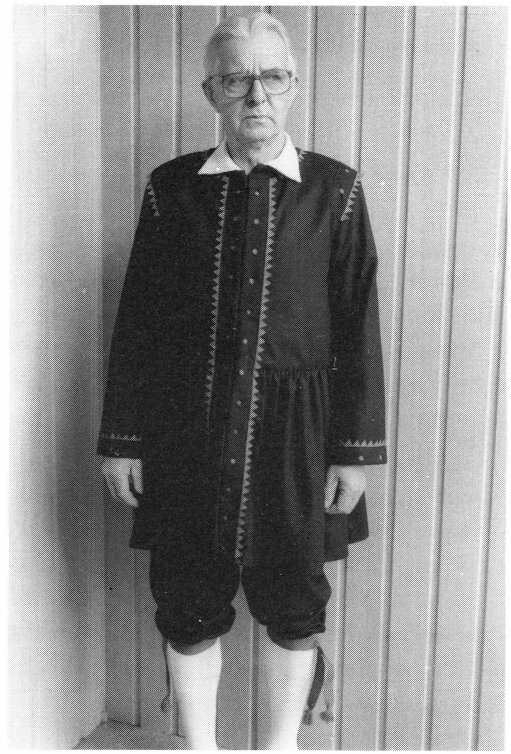

Stiftelsen Skuttunge prästgård

Uppsala kommun, Uppsala län

Skuttunge prästgård

Skuttunge socken ligger norr om Uppsala och gränsar i nordväst till Harbo socken i Västmanlands län.

Kyrkbyn Skuttungeby ligger på ömse sidor om en slingrande åravin och är ett gott exempel på en enhetlig och tät bymiljö av ålderdomlig karaktär. I byn återfinns Skuttunge prästgård, en kringbyggd gård på ursprunglig plats med ett tiotal knuttimrade och rödfärgade byggnader.

Under 1940-talet bildades en hembygdsförening i syfte att bevara prästgården. Sedan 1960 har föreningen fungerat som stiftelse. Prästgården har byggnader som härrör från början av 1600-talet till 1800-talet och stiftelsen svarar för underhåll av sex av dessa byggnader samt av de föremålssamlingar som finns i bodar och i arrendebostaden.

Arrendebostaden torde vara uppförd som mangårdsbyggnad under 1600-talet, men tjänade som bostad till prästens arrendator sedan intilliggande mangård uppförts 1785. Husen är sammanbyggda och den nya mangården används ännu som bostad. Köket i arrendebostaden fungerar som museum, inredd som en storstuga från 1800-talet. I en av kamrarna finns en samling av rotslöjdsarbeten, tillverkade av Gertrud Nilsson.

Vid vägen på ömse sidor om infarten till gården ligger två tiondebodar. Den södra är byggd på 1600-talet, av redan då gammalt timmer som ursprungligen var sexkantigt, vilken kan tyda på att det knuthuggits första gången på 1500-talet. Den norra boden är uppförd under sent 1700-tal. I vinkel mot arrendebostaden finns en uthuslänga bestående av bodar samt ett brygghus från 1821.

I dalgången norr om prästgården rinner flera källor upp, varav en rinner mot norr. Källan har därför ansetts helig. Här växer också numera vildväxande medicinalväxter som breder ut sig i bäckravinen och som givit upphov till en klostermyt som länge levt i bygden.

Stiftelsens verksamhet skiljer sig från övriga hembygdsföreningars, då dess främsta syfte är att hålla prästgården i gott skick. Förutom omfattande renoveringsarbete består verksamheten dock av ett årligt arrangemang, kallat Skuttungeträffen, då demonstration av gamla hantverk m m äger rum. Stiftelsen svarar även för visningar av prästgården.

Sparrsättra-Breds hembygdsförening

Enköpings kommun, Uppsala län

Sparrsätra kyrka är medeltida och utgör tillsammans med prästgården i nyklassisk stil ett intressant byggnadshistorisk minne. Grannsocknen Bred är främst känd för sin sedan 1500-talet omfattande kvarnverksamhet varav flera kvarnmiljöer finns bevarade.

Vid årskiftet 1981/1982 utgavs två sockenkrönikor baserade på framlidne kominister Arvid Bladhs anteckningar från Sparrsätra och Bred och i samband med utgivandet av dessa bildades hembygdsföreningen.

1985 övertog föreningen JUF:s f d bygdegård som flyttats till Körnbacken i Torgesta 1930. Torgesta-gården byggdes 1737 som mangårdsbyggnad på Sparrsätra prästgård. I byggnaden finns en stor samlingslokal där hembygdsföreningen ordnar visaftnar, föredrag och andra arrangemang. På gårdstunet firas varje år midsommar. Invid hembygdsgården ligger en timrad loftbod, flyttad från Björksta.

I hembygdföreningens regi har studiecirklar i släktforskning och torpinventering bedrivits, och man har också gjort intervjuer med äldre sockenbor.

Björkstaboden

Strömsbergs bruksgille

Tierps kommun, Uppsala län

Strömsbergs bruk ligger vid Tämnarån tre km norr om Tolfta kyrka. Bruket har varit ett av de viktigaste i Uppland och har satt stark prägel på Tolfta socken.

Bruket anlades under 1600-talets början för att smida muskötplåt, men produktionen kom snart att läggas om till tillverkning av stångjärn. Efter flera ägobyten övertogs bruket 1920 av Stora Kopparbergs Bergslags AB som kort tid senare lade ned bruksdriften. Från 1920-talet kom Strömsberg att bli centrum för bolagets jordbruksförvaltning. Idag är det bara Storas skogsförvaltning som återstår.

Strömsbergs bruksgille bildades 1982 på initiativ av Tierps kommun, för att tillvarataga bygdens intressen. Gillet förvaltar två 1850-talsbyggnader på ursprunglig plats, dels brukets gamla tvätt- och bagarstuga, som man iordningställt i användbart skick dels den gamla mellanskolans lärarinnebostad, som inretts till vävstuga. Båda byggnaderna används flitigt. Strömsbergs bruksgille har medverkat vid upprustningen av brukslokalen, en skola från 1789, som inretts till samlingslokal. Här har gillet bl a arrangerat musikcaféer och filmkvällar.

1984 utgav gillet skriften *Strömsberg — i våra minnen* av Roland Johansson. Också vykort med motiv från bygden har framställts. En utställning, med fotografier från Strömsberg sammanställdes 1983. Den finns nu i ett rum på övervåningen i det gamla brukskontoret.

Genom gillets försorg har ordnats barnverksamhet, t ex ridning och simning. Andra arrangemang är t ex bruksdagar, Luciafirande och pysselkvällar.

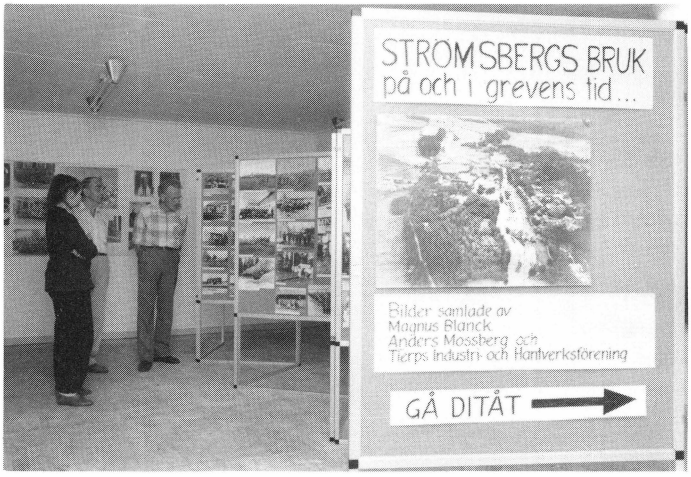

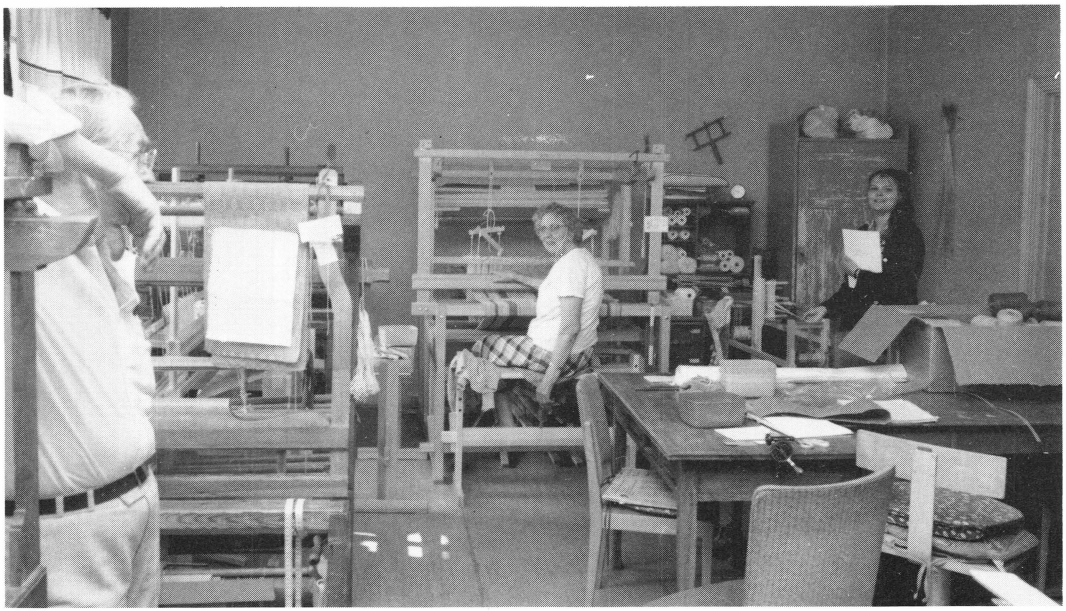

Vävstugan i Strömsberg

Svinnegarn, Sankt Bartolomei gille

Enköpings kommun, Uppsala län

Svinnegarn är Upplands mest kända offerkälla. Den ligger i en norrsluttning 450 m från kyrkan, på ägorna till den gamla kungsgården Husaby i närheten av Kung Haralds hög. Kännetecknet på en offerkälla var just att den rann upp mot norr. Att döma av en skålgropssten på platsen bör källan ha bronsåldersanor. Den kristnades till trefaldighetskälla och är som sådan skriftligt belagd sedan ca 1450. Kyrkan blev under senmedeltid mycket förmögen, enligt sägen av alla de offergåvor som bars fram av de tusentals pilgrimer som varje år vallfärdade till källan.

St. Bartolomei gille är enligt traditionen det tredje i ordningen av gillen uppkallade efter brunns- och källskyddshelgonet Bartolomeus. Föregångarna var dels ett medeltida gille verksamt i Svinnegarns by, som vårdade källan dels en kortlivad hembygdsförening verksam under 1940-talet. Det nuvarande gillet bildades 1987 för att förvalta en till kommunen donerad jordbruksfastighet. Den blivande hembygdsgården, som består av två gårdar, är nu under upprustning.

Den äldre s k Emmagården, som sannolikt är från sekelskiftet 1800, planeras inredas som ett 1800-tals hem. Den yngre, Anna-

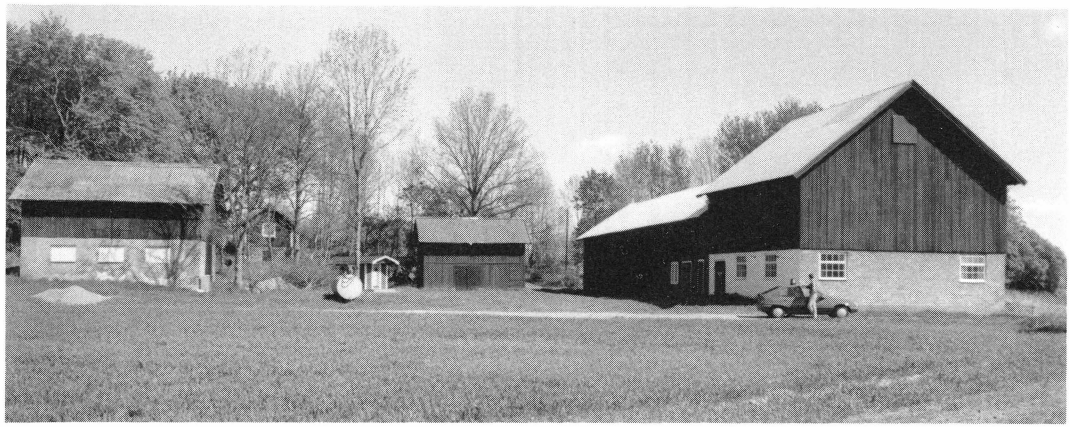

Annagården

gården, från 1920-talet, ska fungera som samlingslokal och samtidigt även visa ett hem från 1920-talet. Den yngre gårdens ekonomibyggnader kan ge plats för djurhållning på gammalt sätt, då gillets strävan är att visa en levande gård.

Verksamheten har hittills bestått av föreningssammankomster samt ett stort evenemang kring trefaldighetsfirandet vid Svinnegarns källa. Detta har innefattat bl a källdrickning, musikframträdanden, andaktsstund och kaffeservering.

Sydvästra Upplands kulturhistoriska förening

Enköpings kommun, Uppsala län

Enköping är en av Sveriges äldsta städer med hamnplats som länge hade central betydelse. Från medeltiden minner den ståtliga Vårfrukyrkan uppe på åsen, ruinerna efter S:t Ilians kyrka samt Franciskanerklostrets ruiner nere vid hamnen. Staden har en typisk rutnätsplan och karaktäriserades länge av en småskalig träbebyggelse som idag återstår bl a i trakten av rådhuset.

Sydvästra Upplands kulturhistoriska förening bildades 1908. Verksamhetsområdet har, sedan omkringliggande socknar fått egna hembygdsföreningar, kommit att innefatta staden Enköping. Alltsedan starten har föreningen samlat föremål, och ett museum tänkt som ett provisorium, inrättades tidigt i våningen under stadbiblioteket på Tullgatan. Detta fungerade fram till 1987, då Enköpings

Enköpings rådhus

nuvarande museum invigdes. Museet är inrymt i Enköpings gamla rådhus. Byggnaden är från 1780-talet och är en av de få byggnader i staden som överlevde branden 1799. Trots genomgripande renovering har mycket av den ursprungliga miljön kunnat bevaras.

I samband med invigningen av Enköpings museum, överlät Sydvästra Upplands kulturhistoriska förening sina ca 20 000 föremål till kommunen, som nu ansvarar för museet. Samlingarna är omfattande och innehåller bl a historiska, stadshistoriska och kyrkliga föremål. Dessutom finns föremål med anknytning till den kände Enköpingsläkaren Ernst Westerlund och till fabrikör J.P. Johansson, skiftnyckelns uppfinnare. Vid överlåtelsen lät föreningen skriva om sina stadgar och dess uppgift är nu att ordna aktiviteter för medlemmarna och stödja museiverksamheten i kommunen. Föreningsmedlemmarna arbetar ideellt vid museet, t ex med vakthållning, och medverkar också vid vandringar, utfärder och föredrag. För sammankomster och föredrag har man tillgång till lokaler i Enköpings museum.

Söderfors hembygdsförening

Tierps kommun, Uppsala län

Söderfors är en av de två bruksorter i Uppsala län som fortfarande är i drift. Söderfors bruks privilegiebrev daterar sig från år 1676 och kungör att bruket skulle förse den svenska örlogsflottan med ankare. Järnbruket ligger inom den gamla Dannemorabergslagen vid Dalälvens nedre lopp. Samhället präglas idag av den karaktäristiska bruksmiljön, med herrgården, kyrkan och arbetarbostäderna regelbundet placerade längs bruksgatorna. Bakom bostäderna ligger ladugårdslängor och trädgårdstäppor.

I samband med Söderfors församlings 250-årsjubileum, inreddes 1949 en smedbostad från 1750-talet till ett bruksarbetarhem så som det kan ha sett ut under 1800-talets slut. För att lösa frågan om för-

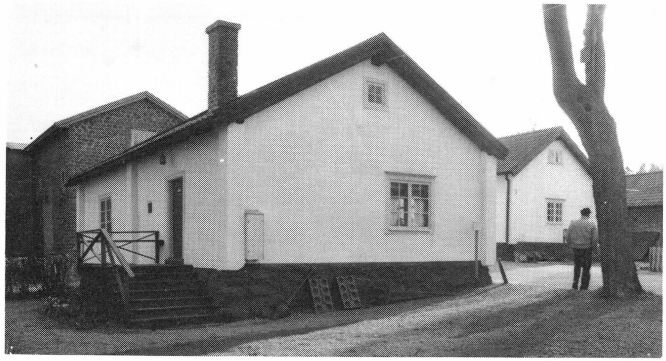

Gammelgården

Smedsladugården

valtandet av den s k Gammelgården bildades Söderfors hembygdsförening, som nu ansvarar för visningar av smedbostaden. Föreningen äger en fastighet vid Storgatan i bruksamhället. Fastigheten har karaktär en av en bygdegård och är samtida med Gammelgården. Huset används för möten och liknande föreningsaktiviteter och är möblerat i 1940-tals stil. Nyligen har föreningen erhållit en ladugårdslänga som ska inredas med verktyg och redskap och även ge plats för vagnar och övriga större föremål.

Hembygdsföreningen har gjort en dokumentation över amerikaemigranter från Söderfors och deras släktingar. Dokumentationen finns tillgänglig för intresserade. Föreningen utgav 1984 en sockenkrönika *Söderfors - från Ankarbruk till modern industriort* av Sven Sjöberg, vars manuskript föreningen mottagit i gåva.

Hembygdsföreningen ordnar valborgsmässofirande och bruksvandringar, håller öppet-hus i bygdegården och deltar i arrangemangen kring midsommar och Hantverkets dag. Sporadiskt har bygdespelet *Bruket är vårt, sa sme'n* av författarinnan Karin Alinder uppförts.

Tegelsmora hembygdsförening

Tierps kommun, Uppsala län

Området kring Tegelsmora kyrka är en jordbruks- och skogsbygd som kolonialiserades först under medeltiden. Kyrkan, som är i gråsten, byggdes under 1400-talets senare hälft och är en av länets bäst bevarade sengotiska landskyrkor.

Tobo med sin värdefulla gamla bruksmiljö är idag socknens centralort med bl a affärer och post. Tegelsmora hembygdsförening bildades 1929. En drivande kraft var bl a byggnadsingenjören C. Axel Adling som upplät en bodlänga på sin gård i Prästarby till förvaringsplats för hembygdsföreningens föremålssamlingar. Där huserade föreningen mellan 1929 och 1951 och under denna period arbetade man med att komplettera och registrera sina samlingar, ordna sommarfester och arrangera föreläsningar. Hembygdsföreningen växte dock ur bodlängan och från 1950-talet och framåt har den gamla klockargården Granelund vid Tegelsmora kyrka fungerat som hembygdsgård.

Hembygdsgården består av fem byggnader. Den timrade huvudbyggnaden ligger på ursprunglig plats. Den byggdes 1847 och har använts som skola, fattigstuga och kommunalhus. I dess övervåning finns föreningens föremålssamlingar utställda och i bottenvåningen finns en samlingssal.

Till hembygdsgården har ett soldattorp från tidigt 1800-tal flyttats från Persbylånga. Det var bebott till 1944 och har inretts som det såg ut kring sekelskiftet när torpets siste indelte soldat Palm bodde där. På hembygdsgården ordnas årligen den s k Tegelsmoradagen och en i oktober återkommande brasafton.

Hembygdsgården

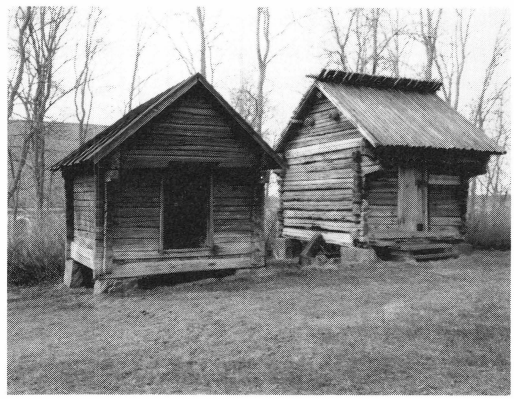

Spannmålsbodar

I det intilliggande församlingshemmet förvaras hembygdsföreningens arkiv med bilder, inspelningar och äldre handlingar. På hembygdsföreningens program står också vandringar och resor till närliggande bygder.

Tensta hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

I Fyrisåns dalgång, i ett utpräglat jordbruksområde, ligger Tensta socken. Gödåkers gravfält från äldre järnålder minner om områdets tidiga historia. Tensta kyrka uppfördes i tegel omkring 1300 sannolikt av den storman som då bebodde Salsta gods. Kyrkan försågs 1437 invändigt med målningar av Johannes Rosenrod. Nära kyrkan ligger både bygdegård, hembygdsgård och ortens gamla skola - en vitputsad stenbyggnad från 1754.

Tensta hembygdsförening bildades 1921 på initiativ av F. D. Herbert Rättig, som bodde i Tensta och ledde hembygdsföreningen i ca tio år. Under denna period var föreningen mycket aktiv, bl a hölls många föreläsningar, vilket resulterade i att Tensta föreläsningsförening bildades. När Herbert Rättig flyttade från trakten tynade föreningens verksamhet för att nästan helt dö ut. En hembygdsfest 1943 kom att bli en nytändning för föreningen, som sedan dess arbetat med oförminskad energi.

1928 inköpte Herbert Rättig tre byggnader och lät flytta dessa till en plats invid Tensta kyrka. Två av husen inreddes som museum medan det tredje blev församlingsgård. Byggnaderna som skänktes till dåvarande Tensta kommun ägs idag av Tensta församling, som låter hembygdsföreningen disponera och förvalta museibyggnaderna. Hembygdsgårdens huvudbyggnad är en mangårdsbyggnad som flyttats från Gullkällan i Skyttorp och som inretts som museum. En bod från Hjorttorp kompletterar mangårdsbyggnaden. Vid hembygdsgården finns också en kolarkoja, som föreningen lät rusta upp 1986.

Hembygdsmuseet

De föremål som hembygdsföreningen äger samlades i huvudsak in av Herbert Rättig under hans tid i bygden, men samlingarna har senare utökats med ytterligare gåvor.

Vid klockstapelsbacken bakom hembygdsgården ordnas årligen en midsommarfest och den s k Tenstadagen. Dessutom bedriver föreningen studiecirkelverksamhet och arrangerar utflykter. Till Tensta bygdegård har den gamla klockarladugården donerats. Byggnaden som är av sten uppfördes 1876 och står på ursprunglig plats vid bygdegården. Hembygdsföreningen disponerar en del av ladugården och planerar där att ställa ut större föremål.

Tierps hembygdsgille

Tierps kommun, Uppsala län

Tierps centralort ligger intill den stora Tierpsslätten och anlades i samband med järnvägen mellan Uppsala och Gävle 1872. Stationssamhället växte kraftigt utmed breda trädplanterade alléer och stora stadskvarter. 1920 blev samhället köping och är idag centrum för norduppland. En hel del av den påkostade 1800-talsbebyggelsen med bank- och affärshus i sten finns ännu kvar.

I Sveaparken, mitt i centralorten ligger Tierps hembygdsgård. Den drivs av Tierps hembygdsgille som bildades 1928. Hembygdsgården består av nio byggnader som flyttats till Sveaparken från skilda håll i Tierps socken. Här finns bl a en mangårdsbyggnad från Skämsta. På spishällen i storstugan står årtalet 1796, vilken kan vara parstugans byggnadsår. Byggnaden är inredd för att visa ett storbondehem från 1800-talet. Ett av rummen i övervåningen har tjänstgjort som tingssal, de övriga rymmer föremål mer musealt utställda. Mittemot mangårdsbyggnaden ligger en märklig loftbod, bestående av två äldre bodar, troligen byggda före 1600-talets mitt, och en senare tillkommen överbyggnad från 1785.

I Sveaparken finns också soldaten Munters torp från Munga by. Då byggnadsåret är 1893 torde torpet vara ett av de sist uppförda soldattorpen i Uppland, innan indelningsverket upphörde i början av 1900-talet.

Vid hembygdsgården finns en dansbana som nyligen byggts om. Dansbanan är ett viktigt inslag bland hembygdsgårdens byggnader, då hembygdsgillet är medarran-

Tierps hembygdsgård

gör i "Upplands-schottis", vilken årligen hålls på platsen.

Hembygdsgillet har sammanställt tre skrifter om hembygdsgården och Tierpsbygden. Programverksamheten f ö består bl a av midsommarfirande, hembygdsdag och ägg/sill-sexor.

Tierps sockens hembygdsförening

Tierps kommun, Uppsala län

Tierps socken har en lång historia och man kan där följa landhöjningen tillbaka till istidens slut. Vid Torslunda har man funnit lämningar av bosättning från mitten av yngre stenåldern och mycket intressanta bronsåldersfynd. Från järnåldern finns en mängd gravfält med högar utefter Tämnaråns dalgång.

Kyrkan är en av landets största medeltida sockenkyrkor och ligger mitt i socknen. Pastoratet hörde under medeltiden till ärkestiftets förnämsta.

Hembygdsföreningen grundades 1956 för att särskilja socknens hembygdshistoria och intressen från tätortens. Genom åren har föreningen förhandlat med olika byggnads-

och markägare i sin strävan att bevara skilda kulturhistoriskt intressanta byggnader. Det första huset som kom i föreningens ägo var ett magasin vid den medeltida kungsgården med den kvarvarande kyrkoruinen vid Husbyborg — ca 2,5 km söder om Tierps kyrka. Magasinet ligger på ursprunglig plats och rymmer föreningens föremålssamlingar. Nyligen förvärvades den intilliggande grindstugan, byggd under 1800-talet. I grindstugan ska en äldre hemmiljö inredas.

I Fors, invid Tämnarån låg under lång tid en vattenkvarn som trots föreningens insatser revs i början av 1960-talet. Kvarnhjulet var dock för tungt att avlägsna, varför hembygdsföreningen istället lät uppföra en skyddande byggnad över det kvarvarande minnet av kvarnverksamheten på platsen. År 1984 erhöll föreningen i gåva en gårdssmedja, från 1800-talet, som ligger på ursprunglig plats vid Frebro.

Föreningen äger ett ovanligt minnesmärke från Ullfors järnbruk bestående av en smideshammare, en s k mumbling. Föreningsmedlemmarna har flyttat den stora hammaren till infarten till bruket vid Tämnarån och vårdar nu både hammare och området runt omkring.

Hembygdsföreningen har givit ut en skrift, *Tierpsglimtar,* och producerar dessutom årliga medlemsblad, arrangerar resor och torpvandringar och under vintertid studiecirklar.

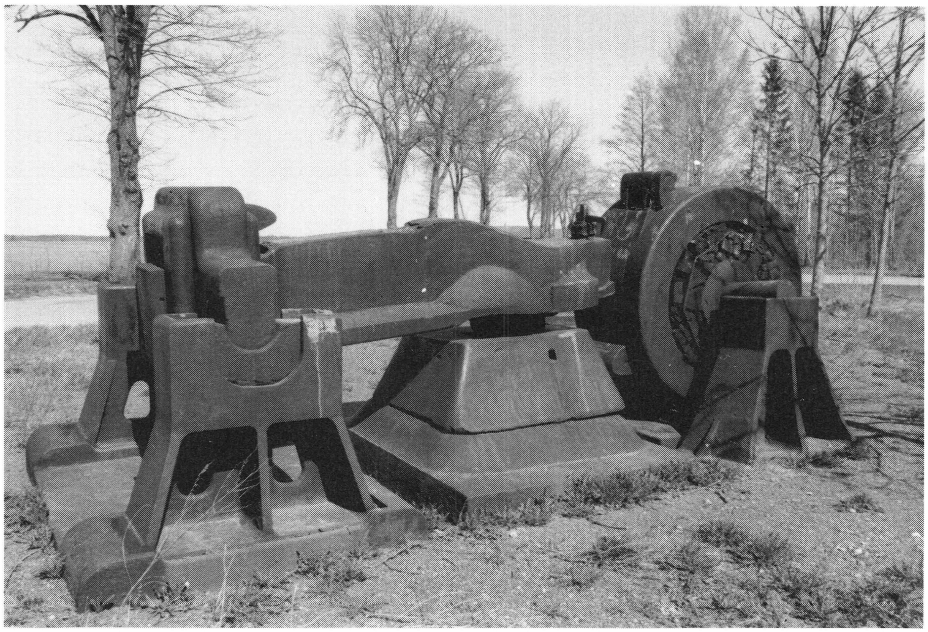

Mumblinghammaren i Ullfors

Torstuna hembygdsförening
Enköpings kommun, Uppsala län

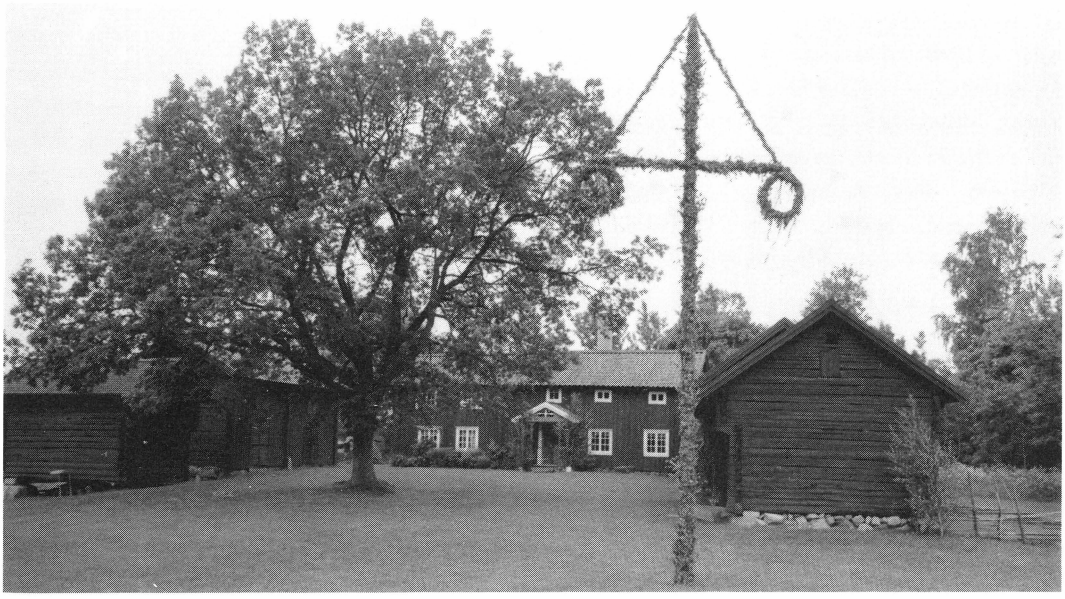

Härledsgården

Torstuna socken sträcker sig från slättbygden vid Örsundaån mot norr upp i skogsbygden. Namnet innehåller det hedniska gudanamnet Tor följt av den vanliga ändelsen -tuna, vilket betecknar en central plats eller ett större område. På den flacka åkermarken väster om Torstuna kyrkby, ligger Torshögen, en gravhög från yngre järnåldern.

I gamla Härles by, på en höjd med utsikt över slätten, ligger Härledsgården, som ägs av Torstuna hembygdsförening. Föreningen, som bildades 1945 övertog då gården som räddats undan förstörelse i samband med kristidens bränslebrist. På ursprunglig plats finns mangård, loftbod och en stallbyggnad. Mangårdsbyggnaden utgör ett bra exempel på hur hus byggdes till under 1800-talet. Den består av en enkelstuga som härstammar från 1700-talet och en 1818 tillbyggd anderstuga och övervåning. Gården är inredd som ett 1800-talshem och har utrymme för föreningssammankomster. På övervåningen finns museum. I loftbodens ena ände finns den överbyggda gårdsbrunnen som fortfarande ger vatten. Till platsen har flyttats ett portlider och två härbren. Ett lär vara från 1600-talets slut. Soldattorpet ett stycke från gårdskomplexet är flyttat från Vånsjö by.

Tillsammans med Härnevi hembygdsförening och Österunda kyrkliga syförening har Torstuna hembygdsförening 1979 utgi-

vit de sockenkrönikor som framlidne komministern Arvid Bladh författat.

De senaste åren har ett bygdespel om predikanten Erik Jansson framförts på Härledsgården. Erik Janssons föräldrar bodde i Torstuna innan de flyttade till Biskopskulla där den välkände förkunnaren föddes 1808. En stor del av Torstunas dåvarande befolkning följde honom till Amerika, där han grundade Bishop Hill.

Den övriga programverksamheten består av öppet-hus-arrangemang, spelmansstämmor och midsommarfest. Vintertid bedrivs studiecirklar i hembygdskunskap.

Vaksala hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

De centrala delarna av Vaksala socken utgörs av en öppen slättbygd, vilken i sin tur utgör en del av den vidsträckta Uppsalaslätten. I övergången mot skogsbygden i öster finns många fornlämningar från bronsåldern. Vaksala kyrka med sitt höga torn syns var man än befinner sig på slätten. Under 1600-talet bildades ett stort antal säterier inom socknen och under 1870-talet grundades ett antal tegelbruk vilka idag är nedlagda. P g a närheten till tätorten Uppsala består socknens invånare idag både av gamla vaksalabor och nyinflyttade, de senare bosatta bl a i de stora stadsdelarna i socknens östra del.

Vaksala hembygdsförening bildades 1979 av en studiegrupp, som behandlat Vaksalas historia. Föreningens första uppgift blev att ordna en samling äldre föremål som låg i kyrkboden vid Vaksala kyrka. Dessa hade samlats in 1950 av församlingen för en utställning och kom sedan att ligga osorterade. Kyrkboden är uppförd i tegel på 1400-talet och ombyggd till sockenmagasin omkring 1760. Hembygdsföreningen disponerar boden där ett museum iordningställts. Sedan en tid arrenderas likaså "Lilla skolan" som tjänat många ändamål, sockenstuga, fattigstuga, skolvaktmästarbostad och skola. Huset invigdes för hembygdsföreningens behov 1988.

Föreningen bedriver ett intressant odlingsprojekt i studiecirkelform. Projektet är ett försök att såväl teoretiskt som praktiskt återuppliva gamla odlingsmetoder från tiden

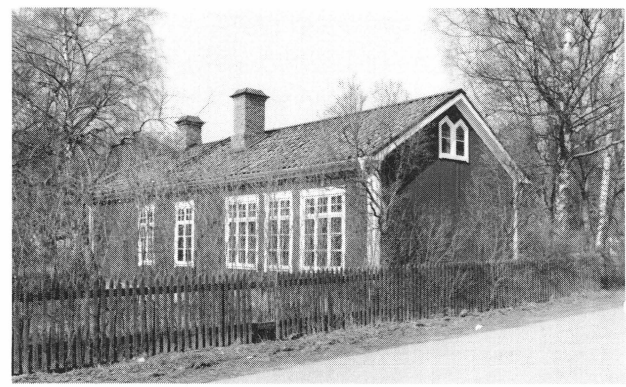

Lilla skolan

före plogens uppfinnande. Projektet bedrivs i Brillinge. Man odlar i tvåskifte och ärjar med träårder. De som deltagit i odlingsprojektet sammanställer kontinuerligt resultaten i föreningens årliga medlemskrift. Ett visst samarbete bedrivs med kamratföreningen Ugglorna från beredskapskompaniet. Hembygdsföreningen vårdar gårdsområdet där kompaniet hade sin utrustningsdepå 1940 - 1944, och står även i begrepp att ta emot kamratföreningens arkivmaterial. En minnessten har också rests av kamaratföreningen.

Utöver det årliga medlemsbladet producerar hembygdsföreningen också andra skrifter. Programverksamheten f ö består bl a av öppethållande av kyrkbodsmuseet, arrangerandet av hembygdsdag och fältvandringar samt dokumetation och föredrag.

Valö - Forsmarks hembygdsförening

Östhammars kommun, Uppsala län

Vid Forsmark anlades kronobruk under äldre vasatid på en plats där det tidigare funnits bondeägda masugnar. Bruksdriften kom att bli den dominerande näringen fram till nedläggningen på 1890-talet. Under 1900-talet har skogs- och jordbruk varit traktens huvudnäring och sedan kärnkraftverket under 1970-talet lokaliserats till Forsmark har detta kommit att prägla bygden.

Valö - Forsmarks hembygdsförening bildades 1948. Tidigt sökte föreningen lämplig lokal att inreda till hembygdsgård. Flera objekt diskuterades och 1950 påbörjades uppbyggandet av en hembygdsgård på en av föreningen inköpt tomt i Vigelsboäng i Valö socken. Valö - Forsmarks hembygdsgård består nu av ett tiotal byggnader.

Dannebogården är en mangårdsbyggnad som flyttats från Dannebo i Forsmarks socken och som fått sin nuvarande utformning under 1850-talet. Nedervåningen med förstuga, sal och kök har behållits i stort sett intakt och inretts i sen 1800-talsstil med möbler från trakten. Övervåningen har byggts om till en modern samlingssal och möblerats med bänkar från Godtemplarlokalen i Valö. Från Prästbostället i Norrtorp i Valö pastorat kommer en mangårdsbyggnad, som byggts

Dannebogården

Dannebogården

under 1700-talets första hälft och vars tak pryds av en vällingklocka. Huset är inrett som museum, bl a har där iordningställts en hemmiljö från slutet av 1800-talet. På en höjd med utsikt över de andra byggnaderna i Vigelsboäng ligger Per Hans torpet. Stugan är byggd omkring 1800 och har flyttats från Berkinge där den fungerade som bostad åt arbetarna vid Berkinge bruk och Älgmossens gård. Nedre våningen har behållits i ursprungligt skick och övervåningen har blivit museilokal.

Vid hembygdsgården ordnas bl a en spelmansstämma varje år. Föreningen vårdar en s k varggrop belägen nära den skogsväg som leder från Norrby till Fallet. Den välbevarade fångstgropen är stenlagd på insidan, fem meter djup och så pass stor att man antar att där fångats både älg och björn.

Hembygdsföreningen ansvarar för verksamheten vid Forsmarks bruksmuseum. En slaggstensbyggnad längs bruksgatan uppförd under slutet av 1700-talet som spannmålsmagasin fungerar som museilokal med flera uppbyggda interiörer och över 4000 föremål som på olika sätt anknyter till bruksnäringen. Museet drivs av friherrinnan Ulla af Ugglas stiftelse, med familjen af Ugglas, Östhammars kommun, hembygdsföreningen, Upplandsmuseet och Forsmarks kraftgrupp som intressenter.

Hembygdsföreningen ger ut årskriften *Bygden.*

Veckholms pastorats hembygdsförening

Enköpings kommun, Uppsala län

Veckholms prästgård

Veckholms socken, vid norra Björkfjärden i Mälaren tillhör Trögds härad. Bygden består av slättland uppdelat av skogdungar och bergsknallar. Kyrkan, kallad Trögds domkyrka, är i sina äldsta delar uppförd under sent 1200-tal, men på- och tillbyggd senare i flera etapper och innehåller rika inventarier från 1600- och 1700-talen.

Hembygdsföreningens verksamhetsområde är hela Veckholms pastorat. Föreningen bildades 1950 i syfte att rädda den rivningshotade Veckholms gamla prästgård. Gården är en reveterad och putsad timmerbyggnad, som ligger ca 200 m norr om kyrkan. Den är uppförd under 1600-talet samt till- och ombyggd under 1700-talet och omkring år 1800. I bottenvåningen finns bl a en stor samlingssal för såväl hembygdsföreningens sammankomster som för andra arrangemang. Övervåningen är inredd till hembygdsmuseum med bl a samlingar från bygdeskolorna. På tomten finns en tiondebod där större föremål förvaras.

1983 fick föreningen i gåva väderkvarnen i Kungshusby. Kvarnen är uppförd under 1880-talet, men kvarnverksamhet på platsen är känd sedan 1642. För föreningen vidtog ett omfattande renoveringsarbete vilket resulterade i att kvarnen nu är i brukbart skick. Kvarnens upprustning och aktiviteterna kring denna har utgjort en stor del av föreningsverksamheten under de senare åren. Forskningen om kvarnen är utförd på privat initiativ och finns sammanställd i en skrift som hembygdsföreningen distribuerar.

Föreningsverksamheten består f ö av utfärder, midsommarfirande och föredrag.

Väderkvarnen i Kungs-Husby samt interiör från Veckholms prästgård

Vendels Hembygdsförening

Tierps kommun, Uppsala län

Vendels socken ligger vid Vendelsjön några mil norr om Uppsala. Trakten är bördig och har en välbekant historia främst genom fynden från utgrävningarna vid kyrkan. I socknen ligger också Ottarshögen, samtida och av lika storlek som storhögarna i Gamla Uppsala. Vendels kyrka i tegel från 1300-talet är en av landets mest storslagna. Vid sjön återfinns Örbyhus slott mest känt som den plats där Erik XIV hölls fången och mördades.

I samband med utvidgningen av kyrkogården vid Vendels kyrka under 1880-talet påträffades ett område med rika, forntida stormansgravar från tiden 550-800 e. Kr. Stormännen hade begravts i sina båtar och i graven fått med sig en omfattande och välbevarad utrustning av så stor betydelse och kvalitet att de nyupptäckta fynden fick ge namn åt hela epoken i vår fornhistoria — Vendeltiden.

Ett museum har iordningställts av Vendels hembygdsförening och Upplandsmuseet i södra stigluckan vid Vendels kyrka, som i text, foto och föremålskopior beskriver de rika gravfynden och utgrävningen under 1880-talet.

Hembygdsföreningen bildades 1921 och en bok om bygdens historia gavs ut 1924. Verksamheten låg nere ett antal år på 1940-talet, men sedan en ny stadgeordning antagits 1950 tog verksamheten återigen fart. Under 1940-talet renoverade försam-

Mariebergs skola

lingen arrendebostaden, tillhörande den gamla komministergården, och upplät den till hembygdsföreningen som hembygdsgård. I stugan och ladugårdsbyggnaden förvarar nu föreningen delar av sin föremålsamling. Föreningens verksamhet har dock sedan början av 1970-talet förlagts till Mariebergs gamla skola, Vendels första skolbyggnad. Denna ligger i närheten av kyrkan och är uppförd 1856. Ett skolmuseum har inrättats och byggnaden ger även utrymme till tillfälliga utställningar och föreningssammankomster.

Under 1980-talet har hembygdsföreningen också iordningställt ett lantbruksmuseum, i Vendels elektriska distributionsförening f. d. förrådsbyggnad i Karby. Med hjälp av Upplandsmuseet iordningställdes ett museum där äldre och yngre åkerbruksredskap speglar jordbrukets utveckling i bygden.

Vendels hembygdsförening svarar också för underhållet av kvarnen vid Hovgårdsberg, som nyligen restaurerats. Kvarnbyggnaden från 1825 är en av landets nordligaste som bevarats på ursprunglig plats.

Förutom den publikation om Vendelbygden, som gavs ut 1924, och boken *Vendelbygd* som prästen i Vendel Torsten Levén skrev 1955 har årsskriften *Vendelkråkan* nu producerats under ett tiotal år.

Föreningen organiserar också varje år Erik Sahlströms spelmansstämma, utflykter och midsommarfirande. Man deltar likaså i arrangemangen av de slottskonserter som hålls några gånger årligen i orangeriet vid Örbyhus slott.

Viksta hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Viksta socken, ungefär tre mil norr om Uppsala, är en jordbruksbygd. Socknen är uppdelad i två landskapstyper, den bördiga östra delen, på ömse sidor om Fyrisån, samt den mer karga skogsbygden Vikstaheden, längs Uppsalaåsen. Kyrkan är uppförd under slutet av 1200-talet, men har byggts om ett flertal gånger. I kyrkgårdsmuren finns ännu två stigluckor bevarade.

Föreningen bildades 1937 och samlade in en mängd föremål under den första tiden, men det var inte förrän vid övertagandet av den gamla fattigstugan vid kyrkan 1970 som den egentliga föreningsverksamheten kom igång. Fattigstugan, som ligger på ursprunglig plats är sannolikt uppförd under början av 1800-talet. Byggnaden rymde ursprungligen fyra spisrum, av dessa har ett bevarats och de övriga anpassats till utställningsrum. Uthuslängan på gårdstunet är uppförd under 1920-talet. Den fungerade en tid som Vikstas första brandstation. "Sprutthuset" rymmer nu större föremål bl a den stupstock som tidigare hade sin plats utanför kyrkan. Ett utrymme har iordningställts som arkiv med bl a ett brandsäkert dokumentskåp. Sommarängeboden är en timrad loftbod från tidigt 1700-tal. Den har skänkts till föreningen och flyttades till hembygdsgården 1975.

Två stiftelser är underställda hembygdsföreningen. Den ena är en stiftelse för rikspelmannen Viksta-Lasses minne. Viksta-Lasse, Leonard Larsson, föddes och levde i Viksta. Stiftelsen har nyligen rest en minnessten över honom vid kyrkan. Den delar också ut stipendier till personer som anses föra Viksta-Lasses musiktradition vidare, genom spelande eller forskning. Den andra

Traktormuseet t v och Sommarängeboden nedan

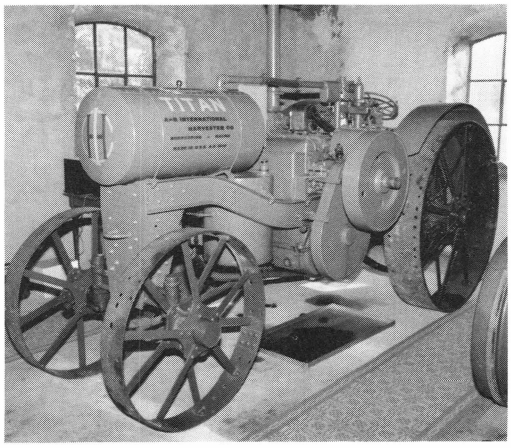

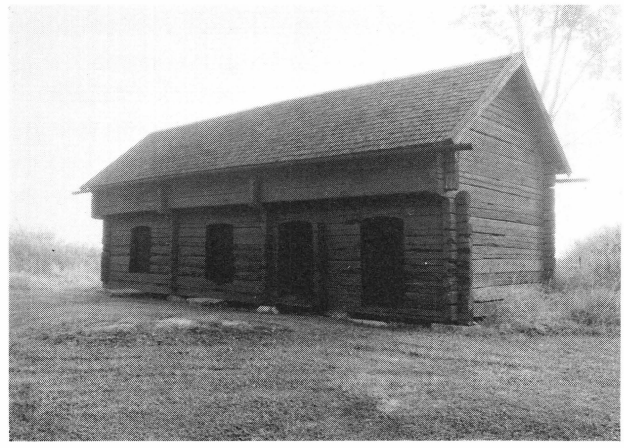

stiftelsen förvaltar syskonen Astrid och Walter Anstréns traktormuseum. Detta rymmer drygt ett fyrtiotal veterantraktorer och lantbruksmotorer, och visas för intresserade.

Föreningen har producerat ett par skrifter, varav den ena är en jubileumsskrift över Viksta-Lasse. Den kom till med anledning av en folkmusikkonsert i Uppsala universitet i samarbete mellan stiftelsen, Upplands spelmansförbund och Upplands nation.

Varje år arrangerar föreningen hembygdens dag. Resor, kortare utflykter och studiecirkelverksamhet står också på föreningens program.

Villberga hembygdsförening

Enköpings kommun, Uppsala län

Villberga socken är en landsbygdssocken med en liten tätort, Grillby f d municipalsamhälle. Orten är ett stationssamhälle med en del småindustrier som vuxit upp kring järnvägen någon mil öster om Enköping. Bebyggelsen består till största delen av villor.

Statens kulturråd och studieförbundet Vuxenskolan startade i slutet av 1970-talet utvecklingsprojektet Kultur i boendemiljö för att inspirera till kulturverksamhet runt om i byar, små samhällen och stadsdelar. I Villberga bildades en projektgrupp som arbetade med målformuleringen Grillby-Villberga; Igår - idag - imorgon. En del av livet i Villberga socken dokumenterades i samarbete med elever på Biskops-Arnös folkhögskola, vidare arrangerades uppsatsskrivningar och teckningstävlingar för skolbarnen. Byvandringar företogs regelbundet och spelades in på band och olika forskargrupper samlade material.

1983 begärde projektgruppen dispositionsrätten till ett hus i Grillby. Det är ett av de äldsta husen i samhället och enligt stadsplanen skulle det rivas och ge plats för en väg. Avsikten med projektgruppens begäran var att med huset som samlingspunkt bilda en hembygdsförening, som också kom till samma år för att vidareutveckla målsättningen även efter projekttidens utgång. Hembygdsgården, kallad Karlsro, är ett gammalt handelshus invid järnvägen i Grillby samhälle. Gården består av sex byggnader varav huvudbyggnaden och ekonomibyggnaden lär ha flyttats till platsen från Tibble i Litslena, vid mitten av 1800-talet. I huvudbyggnaden är man i färd med att i 1930-tals stil inreda ett mindre museum, vilket förutom dokumentation ska användas till mindre föreningssammankomster. Vid hembygdsgården har hållits hembygdsdagar, friluftsgudtjänster, musikdagar och andra fester.

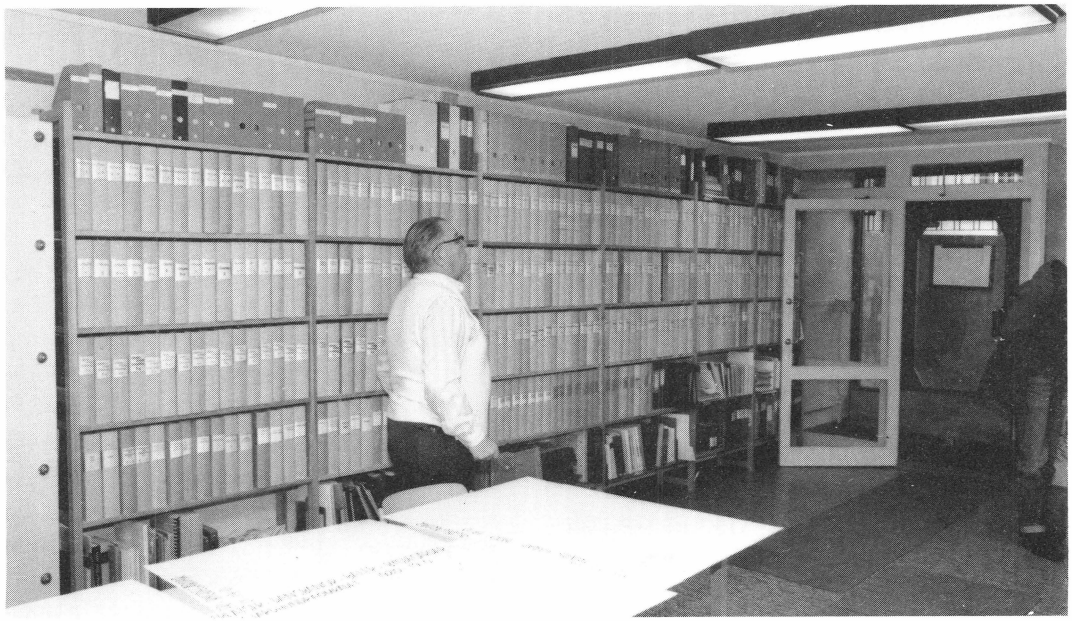

Enabygdssamlingens arkiv och Karlsro

Paul Petterssons kvarlåtenskap utgör en originell föremålssamling i föreningens ägo. Denne hade en ambulerande biografverksamhet, och i samlingarna finns anteckningar kring verksamheten, filmaffischer m m .

Ett flertal skrifter har framställts i föreningens regi och ett fyrtiotal bandinspelningar finns arkiverade.

I en lokal i anslutning till Grillby bibliotek finns Enabygdssamlingen, ett arkiv med material rörande sydvästra Uppland. Materialet är insamlat under lång tid av föreningsmedlemmen Erik Strand.

På föreningens program står att färdigställa museet, bevara byggnaderna och göra området till en samligspunkt för bygdens invånare. Dessutom medverkar man tillsammans med ortens övriga föreningar i arrangemang som midsommar- och nationaldagsfirande.

Vänge hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

I Vänge socken, en mil väster om Uppsala, längs väg 72, ligger Ekeby by. Den är en av Upplands mer intressanta och välbevarade byar, en oskiftad radby, som visar hur en by i Mälardalen kunde se ut vid mitten av 1800-talet. Ekeby har funnits sedan förhistorisk tid, därom vittnar flera järnåldersgravar i närheten. Byn finns belagd redan 1299. Under medeltiden ägde såväl kyrkan som adeln jord i byn och senare kom samtliga gårdar utom Lilla säteriet att ägas av ärkebiskopsstolen och Ekeby är alltjämt i kyrkans ägo. De flesta av byns byggnader är från 1700- och 1800-talen. Ekeby har en kvadratisk form. Runt byn går en fullständigt bevarad ringgata och byn delas i två hälfter av en brandgata.

Vänge hembygdsförening bildades 1950 på initiativ av kyrkoherde Per Axel Björkman för att bevara Ekeby by. I byn fanns då två jordbruk och för att dessa skulle kunna fungera rationellt krävdes en sammanslagning. Den ena gården lades ned och den andra flyttades ut ur byn och försågs med nya byggnader, anpassade efter tidens krav.

Under hela 1950-talet diskuterades bevarandet av Ekeby by och 1961 beslutades att hembygdsföreningen under en tioårsperiod skulle överta och handha skötseln av byområdet. 1971 var föreningens åtagande slutfört och stiftsnämden i Uppsala övertog ansvar och skötsel av byn. Under tidigt 1980-tal genomgick de flesta av byns byggnader en grundlig restaurering och idag är tre av byns fem gårdar sommarbostäder.

En av hembygdsföreningens första uppgifter var att restaurera den förfallna väderkvarnen på byns svinvall. Den åttakantiga byggnaden av holländsk typ uppfördes omkring 1810 på en äldre kvarnplats. Den var i drift till 1909 och tillhörde tidigare Brunna

Karlssongården

gård, men donerades till hembygdsföreningen som har återställt den i brukbart skick.

Sedan 1972 disponerar hembygdsföreningen den s k Bertil Karlssongården som hembygdsgård. Gården har fått namn av den sista brukaren och består av ett boningshus med tillhörande ekonomibyggnader där uppdelningen mellan mangård och fägård har behållits. Mangårdsbyggnaden är en knuttimrad panelad 1700-talsparstuga bestående av kök, kammare och anderstuga. Den har möblerats och inretts såsom den såg ut under 1940-talet med inventarier från byn. En uthuslänga har föreningen låtit inreda till museum med bl a en utställning från Täby flickskola och en inredd drängkammare. På gårdstomten har en krydd trädgård anlagts med olika krydd- och medicinalväxter.

Vid hembygdsgården arrangeras varje år bl a midsommarfest och den s k Ekebydagen och under sommarsöndagarna är en uppskattad kaffeservering öppen där.

I hembygdsföreningens regi har utgivits, bl a *Ekeby by från forntid till nutid* av Carin Ax, *Fasta fornlämningar i Vänge socken* av Kristoffer Hellsing och *Livet i Vänge kring sekelskiftet* av Oscar Qvennerstdt.

Västlands hembygdsförening

Tierps kommun, Uppsala län

Västlands socken ligger utmed Tämnarån i ett område med flera fornlämningar. Under början av 1600-talet anlades Västlands bruk. Under rysshärjningarna 1719 brändes bruket ned, men återuppbyggdes snabbt därefter och kom att fortsätta sin drift in på 1900-talet. Den äldre medeltida sockenkyrkan, som blivit för liten för sockenborna, ersattes på 1850-talet av en ny och större kyrkobyggnad.

1926 bildades en J.U.F- förening i Västland. Denna var mycket aktiv och under 1930-talet inköptes och renoverades till hembygdsgård den s k Åkerbygården, en reveterad vitputsad herrgårdsbyggnad i tre våningar med valmat tegeltäckt tak. Åkerby gård ligger ca 300 m från Västlands kyrka. Dess äldsta delar härrör förmodligen från slutet av 1600-talet och hörde till Västlands

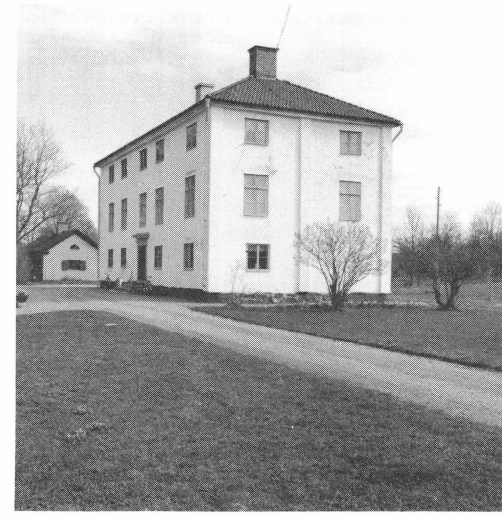

Åkerby gård

bruk. 1961 upphörde J.U.F och Västlands hembygdsförening bildades för att handha och fortsätta verksamheten vid Åkerby gård. Byggnaden har i föreningens regi fått en välbehövlig ansiktslyftning, bl a har väggarna renoverats och ett nytt tak lagts. På herrgårdens bottenvåning finns det gamla köket som inretts som museum. Mellanvåningen — den s k festvåningen — är möblerad i herrgårdsstil och övervåningen är iordningställd som samlingssal med plats både för dans och lek. Till herrgården hör ett gårdshus uppfört under 1930-talet. Där ämnar föreningen inreda ett museum för sina föremålssamlingar. Vid hembygdsgården ordnas varje år bl a spelmansstämma och julmarknad.

Hembygdsföreningen förvaltar också den gamla skolan samt bagarstugan i Karlholms bruk, och ansvarar också för visningar av brukets Lancashiresmedja.

Till föreningens 25-årsjubileum sammanställdes en fotoutställning med äldre bilder från Västlands bruk och bygd.

Ålands hembygdsförening

Uppsala kommun, Uppsala län

Några mil väster om Uppsala ligger Ålands socken. I de centrala delarna av socknen finns ett anmärkningsvärt stort antal fornborgar vilket visar på bygdens centrala betydelse under yngre järnåldern. Kyrkan byggdes troligen under 1300-talet, men dess nuvarande utseende präglas främst av 1700- och 1800-talens ombyggnader.

Ålands hembygdsförening bildades 1979 för att tillsammans med kommunen förvalta och fördela avkastningen från Forsbergska fonden, baserad på ett hemman som testamenterades till Ålands kommun. I samband med kommunsammanslagningen höll fonden på att gå förlorad. I detta skede bildades hembygdsföreningen, som trädde in och formulerade fondens ändamål till bygdens gagn. Socknens ungdomar, bygdegårdsföreningen samt Ålands församling är nu berättigade att söka stipendier ur fonden för olika projekt. Vidare ska den täcka utgifter för hembygdsföreningens verksamhet.

När församlingen uppvaktade kommunen för att erhålla Ålands gamla skola till församlingsgård, fick hembygdsföreningen möjlighet att inrätta ett hembygdsmuseum. Föreningen disponerar två källarrum i den gamla skolan där en del allmogeföremål finns utställda.

Ålands skola

En skrift, vars innehåll tagis fram och bearbetats i studiecirkelform, har framställts. Vidare har upprättats en förteckning över alla bygdens gårdar och deras ägare genom tiderna.

Verksamheten har utökats från att bara fördela fondpengar till att även inbegripa resor och studiercirklar samt att arrangera en hembygdsdag under vilken hembygdsmuseet visas.

Älvkarleby hembygdsförening

Älvkarleby kommun, Uppsala län

Dalälvens lopp genom Älvkarleby har kommit att prägla trakten. Vid Älvkarlebyfallen finns kraftverk, turisthotell och den vackra Carl XIII:s bro, uppförd under tiden 1815 - 16. Redan under medeltiden var platsen känd för sitt goda laxfiske och sin betydelsefulla marknadsplats. I Östanån, några kilometer från Älvkarlebyfallen, finns socknens kyrka. Den uppfördes under slutet av 1400-talet, men har byggts till senare. Under 1700-talet kompletterades kyrkomiljön med en klockstapel, som fick sitt nuvarande nyklassicistiska utseende 1834.

Älvkarleby hembygdsförening bildades 1930 och under det följande decenniet flyttades ett flertal byggnader till ett område vid Älvkarleby kyrka. Gammelgården består nu av tolv byggnader. Nio av dessa bildar en kringbyggd och helt sluten rektangulär gård. Utanför gården finns bl a spruthus och bastu. Som mangårdsbyggnad fungerar Nedergården, en knuttimrad parstuga från Gårdskär, som iordningställts med kulturhistoriska rumsmiljöer. Byggnadsåret är okänt, men man vet att Johan III's skrivare Olof Sverkersson föddes på gården. Från Idbäcken, Bodarna, har flyttats ett knuttimrat boningshus, byggt 1777, som inretts som museum med bl a musikinstrument. En originell byggnad är den s k Brudkammaren, som uppfördes under tidigt 1800-tal och då fungerade som kryddbod. Byggnaden inreddes sedan till boningsrum och flera vigslar ägde rum där, varför namnet brudkammaren uppkom. På hembygdsgården finns fle-

Nyckelharpor på gammelgården

ra föremål med anknytning till traktens legendariska spelman Byss - Calle samlade, och för att hedra hans minne har hembygdsföreningen låtit resa en minnessten vid Gammelgården.

I anslutning till Gammelgården ligger Sörmyrgården, en lada som hembygdsföreningen låtit flytta och inreda till samlingslokal med modernt kök och plats för arkivalier, bl a fotografier och tidningar. Vidare äger föreningen en paviljong vid Älvkarleby festplats, samt disponerar den gamla klockargården och en inredd 1600-tals smedbostad i Älvkarleö bruk. Hembygdsföreningen ordnar spelmansstämma, Valborgsmässa och midsommarfirande samt är medarrangör vid Fallens dag och har i samband med denna givit ut en årlig skrift sedan mitten av 1970-talet.

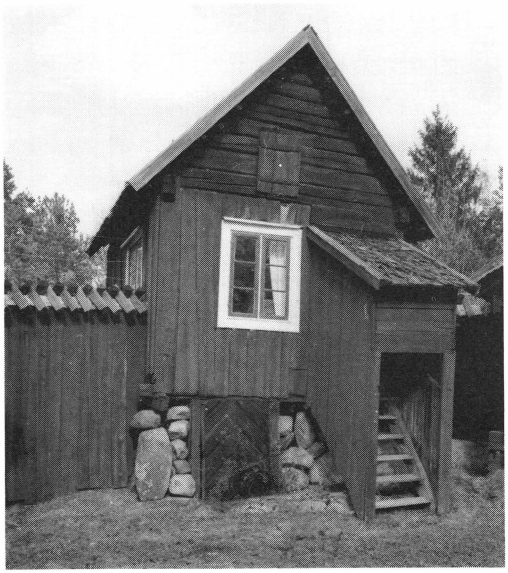

Brudkammaren på Gammelgården

Öregrunds hembygdsförening

Östhammar kommun, Uppsala län

Öregrund fick stadsprivilegier 1491, sedan borgarna i Östhammar på grund av landhöjningen tvingats anlägga en ny hamn här. Sjöfart och fiske var länge de dominerande näringarna och en gynnsam utveckling ledde till att hamnen blev betydelsefull för exporthandeln. Våldsamma bränder under 1700- och 1800-talet har resulterat i att bebyggelsen i stadens centrum till allra största delen härrör från tiden efter sista branden, 1829. Under 1800-talet utvecklades ett omfattande badortsliv i staden, vilket bl a präglat arkitekturen. Sommargäster tillförde nya detaljer på sina sommarhus, såsom glasverandor och rikt utformade snickerier. Även den äldre bebyggelsen försågs med nya utsmyckningsdetaljer. Öregrund är ännu idag en utpräglad sommarstad.

År 1946 skänktes ett kaptensboställe vid Västergatans mitt i Öregrund, för att utgöra basen för en nybildad hembygdsförening. Hembygdsgården består av två byggnader förutom kaptensbostaden, som uppfördes på platsen 1785 och har möblerats i sekelskiftesstil. På vinden finns ett museum. Mittemot huvudbyggnaden finns ladugårdslängan som i samband med en renovering breddades och gjordes om till ett sjöfartsmuseum, som bl a rymmer föremål från bondeseglationens tid och från fyrskeppet Västra Banken. Under 1950-talet flyttades Västertorpsstugan till hembygdsgården och även den inreddes i sekelskiftesstil. Stugan stod tidigare vid infarten till Öregrund, men tros vara flyttad från Raggarö under 1800-talet.

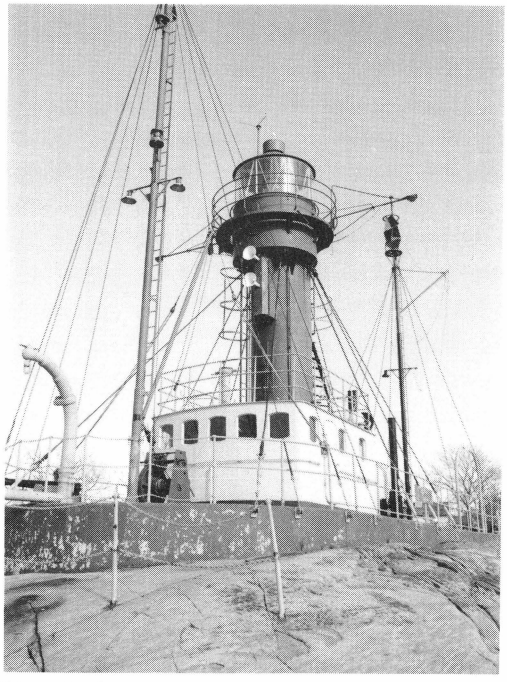

Västra banken

Vid hembygdsgården firas midsommar och arrageras utställningar och hembygdsdagar.

Delar av fyrskeppet Västra Banken, fastgjuten i berggrunden vid Skatudden nära färjeläget, utgör ett monument som iordningställts av hembygdsföreningen för att påminna om den tid då fyrskeppet låg ute i Gävlebukten innan det 1969 ersattes av en bottenfast fyr.

Öregrunds hembygdsförening har sammanställt och givit ut tre skrifter och Öregrunds historia. Föreningen arrangerar även studiecirklar och resor.

Öregrunds hembygdsgård

Österlövsta hembygdsförening

Tierps kommun, Uppsala län

Österlövsta ligger vid Strömmarån i en dalgång med spår av bosättningar sedan yngre järnåldern. På en höjd vid ån ligger kyrka som uppfördes under mitten av 1400-talet och som sedan byggts om flera gånger. Den skadades bl a mycket svårt vid rysshärjningarna 1719. 1638 anlades Åkerby bruk vid Strömmarån. Bruket raserades också under rysshärjningarna, men återuppbyggdes och var i drift till 1883. I Österlövstabygden har järnbruks-, skogs- och jordbruksnäringarna varit dominerande.

Österlövsta hembygdsförening bildades 1927. Tidigt inriktades verksamheten på föremålsinsamling och under 1930-talet och framåt flyttades ett tiotal byggnader till gammelgården vid Hornberg i norra Skärplinge. Mangårdsbyggnaden från Vretarna uppfördes troligen 1778. Den har fungerat dels som jordbruksfastighet dels som skogshuggarbostad. Vid återuppförandet på Gammelgården iordningställdes den som ett bondehem och användes bl a under en period som samlingslokal. 1986 invigdes Hornbergsgården, en modern byggnad som består av flera sammanfogade arbetsbaracker från Forsmark. Här finns kök, styrelserum och en stor samligssal med plats för utställningar och större samkväm. Vid Gammelgårdens infart ligger den s k "Skräddar - Kalles stuga". Det är en enkelstuga med ett s k tredingstak — tredelat innertak — som upp-

Uthus vid gammelgården

fördes i Österänge under senare delen av 1700-talet och som förmodlingen flyttats en gång tidigare. Stugan har namn av sin siste innevånare skräddaren Karl Westerlund som levde där till sin död 1945. Vid Gammelgården firas Nationaldagen och Hembygdens dag. Vidare ordnas friluftsgudstjänster, sillsexa, grötfest och andra hembygdsdagar.

På ursprunglig plats i Åkerby äger hembygdsföreningen klockstapeln från 1739. Vidare är en linbastu i Valnäs i föreningens ägo.

Österlövsta hembygdsförening har låtit videofilma några av sina aktiviteter och de har gjort intervjuer med minnesgoda äldre personer. En historik över Österlövsta hembygdsförening har utgivits.

Östhammar, Godtemplarnas friluftsgård Gammelhus

Östhammar kommun, Uppsala län

I norra delen av Östhammars stad antas fogdefästet Östhammarshus legat. Detta lär dock fogden själv satt eld på i november 1434 innan han flydde undan Engelbrekts upprorståg. Namnet Gammelhus, som platsen kallas idag, syftar troligen på denna nedbrunna fogdegård.

Föreningen Godtemplarnas friluftsgård Gammelhus bildades 1940 i samband med övertagandet av Gammelhusområdet. Under årens lopp har där uppförts nya och gamla byggnader och området rymmer nu 14 hus. Huvudbyggnaden utgörs av "Kvarngården", inredd med äldre föremål från bygden och med möjlighet till stora sammankomster och fester. Flyttad till tomten är bl a den mycket ålderdomliga Östenboboden, en loftbod som antas vara byggd under 1500-talet. Ett antal stugor, byggda på platsen efter 1940 hyrs ut till sommargäster, uthyrningen är en betydande del av föreningens syfte och verksamhet.

I Östhammar stad äger föreningen Söderbergska gården, en tvårumslägenhet inredd i borgerlig stil med möbler från 1800-talets slut. Lägenheten används bl a som studielokal.

Bland föreningens aktiviteter kan nämnas studiecirklar, resor och midsommarfirande. Även vården av byggnaderna och av det naturområde som Gammelhus utgör engagerar medlemmarna i föreningen.

Östenboboden